

FÜREDI HISTÓRIA

HELYTÖRTÉNETI FOLYÓIRAT

XXIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM

67.

2023.

Nagy Róza (egykori) háza 2000 körül

A kép forrása: www.szallasajanlo.hu/szallaskepgaleria.php?szid=5458&kid=840

Nagy Róza háza az 1910-es évek első felében
Forrás: Balatonfüred Gyógy- és tengerfürdő (1914), 76. oldal

Nagy Róza (egykori) háza a közelmúltban

A képek forrása: <https://imola-garden-vendeghaz-balatonfured.booked.hu/data/Photos/r1318x454/13829/1382965/1382965841/Imola-Garden-Vendeghaz-Hotel-Balatonfured-Exterior.jpeg>; <https://imola-garden-vendeghaz-balatonfured.booked.hu/data/Photos/r1318x454/13829/1382968/1382968397/Imola-Garden-Vendeghaz-Hotel-Balatonfured-Exterior.jpeg>; <https://imola-garden-vendeghaz-balatonfured.booked.hu/data/Photos/r1318x454/13829/1382962/1382962751/Imola-Garden-Vendeghaz-Hotel-Balatonfured-Exterior.jpeg>

TARTALOM

KÖZLEMÉNYEK

Tóth-Bencze Tamás: PILANATKÉPEK A BALATONI HAJÓZÁS TÖRTÉNETÉBŐL	3
Rybár Olivér: VITORLÁSOK ÉS REPÜLŐK” – A LÓCZY CSALÁD TÖRTÉNETE LAPOKON	11
Baán Beáta: A NAGY RÓZA HÁZ LAKÓI	21
Gaál Antal: HAT ÉVTIZED FÜREDEN	33
Csizmazia Darab József: ÚJABB FÜREDI EMLÉKJEL	35
Csizmazia Darab József: ÉDESAPÁM KÉPEI ELÉ	37

FÜREDI HISTÓRIA
helytörténeti folyóirat

XXIII. évfolyam 3. szám 67. 2023.

Alapítva: 2001-ben

Felelős szerkesztő:
BAÁN BEÁTA

Szerkesztő bizottság:
BÉRESI ÁKOS,
P. MIKLÓS TAMÁS,
Dr. SZÚTS ISTVÁN GERGELY,
TÓTH-BENCZE TAMÁS

Nyomdai előkészítés:
TÓTH-BENCZE TAMÁS

Kiadja
a Balatonfüredi Helytörténeti Egyesület

Felelős kiadó:
TAKÁCS MIKLÓS
elnök

A folyóirat
Balatonfüred Város Önkormányzata
támogatásával jelent meg.

A pecsényomat rekonstrukciója
PÁLFFY KÁROLY
grafikusművész munkája.

Ára: 1000 Ft

A folyóiratot az egyesületi tagok
tagilletményként kapják.

Megjelenik évenként háromszor:
április, július, december

Szerkesztőség:
E-mail cím: furedihistoria@gmail.com

Nyomda:
OOKPress, Veszprém
Felelős vezető: SZATHMÁRY ATTILA

ISSN 1587-9399

E számunk szerzői:

Baán Beáta, ny. művelődési ház igazgató
Balatonfüred

Csizmazia Darab József, üzemmérnök,
Budapest

Gaál Antal, ny. mérnök,
Balatonfüred

Rybár Olivér, geográfus, tanár,
Veszprém

Tóth-Bencze Tamás, könyvtáros,
Eplény

A folyóirat kapható:

Balatonfüreden, a Lipták Gábor Városi Könyvtárban,
a Grafit Papír-Írószer-Nyomtatvány Boltban
(Köztársaság utca 18.),
a Zsidó Kiválóságok Házában
(Bajcsy-Zsilinszky u. 32.),
a Tourinform Irodában (Huray villa, Blaha Lujza u. 2.),
a Vaszary Galériában (Honvéd u. 2-4.),
a Jókai Mór Emlékházban (Honvéd u.1.),
a Vitorlázéumban (Vitorlás tér 1.),
a ModerMűtárban [MOMÜ] (Blaha Lujza utca 3-5.),
az Arácsi Népházban (Lóczy Lajos utca 62.) és
a Bodorka – Balatoni Vízivilág Látogatóközpontban
(Tagore sétány).

Köszönjük a szerzőknek, alkotóknak, hogy tiszteletdíjukról lemondtak, és ezzel támogatták a folyóirat megjelenését.
A folyóirat korábbi számai – az utolsó néhány szám kivételével – pdf formátumban letölthetők a
<http://www.historia-bfured.hu/f%C3%BCredi-hist%C3%B3ria,14.html> oldalról, illetve az egyes számok tartalom-
jegyzéke alatt található link segítségével. Továbbá elérhetők még a <http://epa.oszk.hu/04100/04165> linken is.

A következő számhoz a kéziratok leadásának határideje: 2024. február 15.

**Kérjük, hogy a kéziratokat „Word”-ben szíveskedjenek leadni, illetve azt,
hogy az illusztrációnak szánt, leadott képek minimum 300 DPI felbontásak legyenek.**

TÓTH-BENCZE TAMÁS

PILLANATKÉPEK A BALATONI HAJÓZÁS TÖRTÉNETÉBŐL

A Balaton hajózásának első megmaradt emlékei szerint már a rómaiak idejében is hajóztak a tavon. Erről tanúskodik a veszprémi Laczkó Dezső Múzeumban őrzött – Nagyvázsönyből előkerült – Neptunus oltárkő, amelyen egy domborműves halászcsoport látható: ezen csónakban álló emberek halászhálót húznak maguk után. Az ekkor a Balatonon használt hajók minden bizonnyal római mintára épülhettek, mozgatásukra evezőket, és háromszög alakú, latin vitorlát használtak. (A Balatonon használt legrégebbi hajótípus viszont a fatörzsből kivájt ún. „bodonhajó” vagy „bödönhajó”, amelynek használata jóval a rómaiak előtti időkre nyúlik vissza, és Jankó János kutatásaiból tudható, hogy még 1897-ben is készítettek ilyen hajót.)

A rómaiak utáni korszakból nagyon kevés emlék maradt fenn. Az Árpád-kori balatoni hajózásról tanúskodik a tihanyi apátság címere is, amelynek jobboldali mezőjében egy vitorlás szerepel, mint címerdíszítő elem.

1526. augusztus 29-én a 25 ezer fős magyar sereg a kezdeti sikerek után Mohácsnál katasztrofális vereséget szenvedett Nagy Szulejmán szultán kb. 80 ezer fős haderejétől. A csatában elesett a magyar egyházi és világi főurak jelentős része. II. Lajos magyar (és cseh) király menekülés közben a megáradt Csele-patakba fulladt. Budára 30-án estefelé érkezett meg a csatavesztés híre, a már özvegy királyné még az éjjel folyamán udvartartásával elhagyta a várost és Pozsonyba távozott. Eközben Szapolyai [Zápolya] János erdélyi vajda az erdélyi csapatokkal Szegednél a Tisza bal partján tétlenül várakozott [vagy, ha úgy tetszik – előrelátóan, vagy esetleg kivárára játszhatott talán – úgymond „lekéste” a csatát]. Rövidesen a székesfehérvári országgyűlésen I. János néven magyar királlyá választották november 10-én, majd 11-én meg is koronázták. Mindeközben október 23-án [Habsburg] Ferdinánd ausztriai főherceget – II. Lajos sógora, illetve Mária, magyar királyné testvére – a cseh rendek királyukká választották. Majd december 17-én – a II. Lajos és Habsburg Mária közötti, 1515. évi házassági szerződés alapján – a pozsonyi országgyűlés is magyar királynévá választotta Ferdinánd cseh királyt, ausztriai főherceget, V. Károly német-római császár öccsét.

Mohácsot követően Buda 1541-es, valamint Székesfehérvár 1543-as eleste után a török már közvetlenül fenyegette a Balaton környéki településeket. Akinek lehetősége volt, az a Rába vonala mögé me-

nekült. 1544 nyarán a déli parton a török elfoglalta a Tihannyal szembeni Endrédet, majd megerősítette az itteni kastélyt, ezzel a török előrenyomulás gyakorlatilag elérte a Balaton vonalát. A török megszállás és a Dunántúl többszöri gazdát cserélése elsőrendű szerephez juttatta a környék akkor végvárnak számító erősségeit, illetve megerősített / megerősített helyeit. A török hódoltság idején a balatoni hajózás jelentősége megnőtt: a déli parti török jelenlét ellensúlyozására a tihanyi és a veszprémi várak naszádos egységeket tartottak fenn a tavon, a hajókat Bécsből hozatták, Tihanyban pedig hajóépítő telep is működött. A harccselekmények dacára a XVII. század közepén körülbelül 40–50 hajó szállított utasokat és árut a tavon, amint az Evlija Cselebi feljegyzéseiből tudható. Ezután a balatoni révek is hosszú ideig katonai célokat szolgáltak. A tó hatalmas vízfelülete, és az azt körbevevő mocsaras, lápos vidék 130 évig természetes védvonalként tartotta fel a további török terjeszkedést. A vízi végvidék erősségei – az északi parton a tihanyi, szigligeti, keszthelyi, zalai várak nagyon sokáig kintartottak, bár Keszthely többször gazdát cserélt, a tihanyi és a szigligeti várat csak 1683-ban szállták meg a törökökkel szövetséges Thököly Imre katonái. 1545–46-ban a török által elfoglalt területtel szemben a dunántúli főkapitányság által kialakított Balaton menti védelmi vonal déli szárnya a fonyódi, marcali, laki, somogyvári, szigetvári és barcsi várakra támaszkodott. A fonyódi várat 1575-ben elfoglalták a törökök és lerombolták. Balatonszemesnél (Bolondvár) a török palánkvárat épített, ez hol a magyarok, hol a török kezére került, lerombolták, illetve újraépítették.

A Balaton-felvidék többnyire átvonulási terület volt a török számára Bécs felé. Olyan összecsapások jellemezték, mint az 1561-es magyar vereséggel végződő lovasi (A részegen mulatozó magyarokat a székesfehérvári török lovasság meglepte: a mintegy 400 magyar gyalogosból 200 elesett, a maradék részben fogságba esett, illetve elmenekült.), és az 1570-es török veszteséssel záruló alsóörsi csata. A tihanyi vár védelme ellenére a lakosságnak számolnia kellett a bizonytalansággal, ami a végvidékké válással és a kettős adóztatással járt. A települések felégetésével, a lakosság elhurcolásával járó törökjárással szemben a török megszállók nem kizárólag az ellenséget látták a lakosságban, hanem gazdasági erőforrást is. Előfordult az is, hogy a bevételt féltő tö-

rökök védték meg a lakosságot a sarcoló-fosztogató császári és királyi katonaságtól. Az is igaz viszont, hogy az 1683-as hadjárat során a Balaton-felvidéken átvonuló tatár csapatok vérengzése minden addigig felülmúlt. A török megszállás idején a szembenálló felek nyílt háborúskodása, vagy csak egymás nyugtalanítása (portyázások) nemcsak a szárazföldön, hanem a vízen is folyt. A háborúkat megszakító békeévek sem jelentettek megnyugvást, és bár mind a török szultán, mind a Habsburg uralkodó (és egyben magyar király) kifejezetten megtiltotta saját katonáinak a párviadalokat, illetve a béke megsértését, valójában szemet hunytak, és hallgatólagosan eltűrték ezeket a kilengéseket. Nem kis jelentősége volt annak is, hogy az elfogott ellenséges katonák elengedéséért váltságdíjat kértek, ami bizony igen komoly jövedelem kiegészítést jelentett – különösen a magyar oldalon jelentkező – az időként késve érkező, vagy teljesen elmaradó zsold mellett. Ennek illusztrálására: 1588-ban a tihanyi vár portyázói elfogtak egy Ibrahim nevű török odabasit (ez kb. a tizedesi rangnak felelt meg). A veszprémi Fekete Mátyás lovas tiszt „megszerezte” (egész pontosan: ellopta) magának a török rabot. A két – azonos oldalon álló – erődítmény katonái között szabályos háború tört ki a török fogoly hovatarozásnak eldöntése okán, amely öt magyar katona életébe került. Az ügyből senki nem került ki nyertesén, a foglyot végül át kellett adni a dunántúli főkapitánynak.

1552-ben a török hatalmába kerítette Fokot és környékét. A mai Siófok helyén hadikikötőt és erődöt is építettek itt, ez utóbbi – egyes kutatók, köztük Zákonyi Ferenc szerint – a mai kórház közelében lévő úgynevezett „Granárium” dombján volt. A foki hadikikötőben a törökök gályákat állomásoztattak, ezek időről-időre átmerészkedtek a magyar területre. Állítólag 1570-re akkora flottát építettek ki, amely ezer embert is el tudott szállítani egyszerre. A magyar végvárok kapitányai, hogy ellenük a vízen is védekezhessenek, naszádos egységeket állítottak fel. Ellentámadásaikkal többször sikeres rajtaütést hajtottak végre a törökök ellen. Takaró Mihály tihanyi kapitány az 1550-es években Pozsonyban építtetett hadinaszádot a saját költségén 25 Ft-ért. 1558-ban Takaró sikeres portyát hajtott végre a déli parton, Ságvárnál: „... *Saághvárott a törekek szentegyházat erősejtenek vala meg, melyben régtől fogván laktanak.*” *Reájok itek Istennek akarattából mindgyárást megvettem vala tőlek.* ...” Az endrédi török őrség erről tudomást szerzett, erősítést küldött a magyarok ellen: „... *az hajókban beszállánk az vízre előttek. Az törekek három lovát találók vala*

az szentegyházban, azokat az hajó mellé köteztetém, úgy hozhatánk által. Azonban az törekek egy egész mélyföldig kísértének, ők is löttének, mi is őket. Istennek akarattából békével csak egy ember kár nélkül eljövénk, jól lehet ités esett rajtunk, de egyéb bántásunk semmi nem lett. ...”

A fonyódi vár török általi elfoglalása után minden bizonnyal fokozódhatott Allah követőinek tevékenysége, mert 1589-ben a tihanyi és veszprémi várkapitányság – utóbbi dacára annak, hogy a Balaton nem ért el Veszprémig – szükségét érezte annak, hogy hajója legyen a Balatonon. Ernő főherceg 1589. július 19-én utasította a pozsonyi magyar kamarát, hogy adja meg a szükséges költséget Jurasic Alajosnak, a bécsi hajópark parancsnokának, hogy a veszprémi és tihanyi őrség részére a bécsi kikötőből két naszádot szállítsanak Győrig, majd onnan – minden bizonnyal szárazföldi úton – a Balatonhoz.

Egy szintén ebből az időszakból származó tihanyi kapitányi (Pisky István) számadókönyvi bejegyzés szerint – valószínűleg azért szerepel ebben, mert Tihanyban végezték az építést – „... *az szentgyörgyvári hajót kezdettek csinálni 20 Martii anno 1588.*” Szentgyörgyvár gyalog jó egy órányi járásra volt Keszthelytől nyugatra, az akkori Balaton parton. A Balatonon a török korban épült hajók és hadisajkák építésmódjára, nagyságára és alakjára tudomásom szerint nem maradtak fenn adatok. A középkorban a Balaton gyakorlatilag lefolyástalan tó, a Sión működő malmok miatt (is) a vizét visszaduzzasztották, a zsilip, amellyel a vízszintet szabályozni lehetett, csak 1863-ban készült el. A vízszint is lényegesen magasabb volt, mint napjainkban.

1657 augusztusában a siófoki törökök rajtaütést kíséreltek meg Tihany ellen, ám ez csúfos kudarcba fulladt, legalábbis a keresztény források erről így számoltak be.

A XVII. század közepén Tóti Lengyel Gáspár, a szigligeti vár kapitánya, a siófoki török sajksók állandósuló rajtaütéseinek megfékezésére – részben saját költségére – sajkákat hozatott, és részükre kikötőt építtetett. Ennek az epizódnak van irodalmi vonatkozása is. A szigligeti sajksók életét és Tóti Lengyel Gáspár alakját örökítette meg Lipták Gábor „A sajksók serege” című elbeszélésében. Szintén ő dolgozott fel egy török kori balatoni regét, „Szigligeti leányrablás” címen. Ebben egy helyi leányzót elrabolnak a siófoki törökök. A történet happy enddel zárul, mert a lány kedvese áruhát ölt, belopózik Siófokra, kalandos úton kimentti a lányt a törökök karmai közül. A menekülésük során elkötik az egyik török vitorlás gályát, ezzel és a foglyul ejtett

legénységével, valamint egy váratlanul kitörő balatoni vihart is kihasználva térnek vissza Szigligetre. A déli parton játszódik Fekete István „A koppányi aga testamentuma” c., az ifjúság számára írt, történelmi regénye, amelyből film is készült, az egyik szereplőjét, Csomai, fonyódi kapitányt Bessenyei Ferenc, a főszereplő Babocsai Lászlót Benkő Péter alakította.

Kanizsa elestével (1600) megnőtt a balatonhídvégi rév jelentősége. Ekkoriban a komári (ma Kiskomárom) várat fahíd köttötte össze a külviággal, innen a kapta a nevét a rév és a falu is. A kanizsai vilajet (török közigazgatási egység) létrejöttével a török jelenlét súlypontja áthelyeződött ebbe a térségbe. 1639 nyarán még sikerült a zalavári őrségnek visszavernie a támadást, de a következő évben a törökök átmenetileg „... a hidvégi révet elfoglalták, ott is fejet vettek és Szala vár táján is. Az hol a révészek voltak éjjel, azt a hajlékokat, avagy kalibájokat felégették.” A híd felégetése után hajóval lehetett megközelíteni a komári várat. 1647-ben a zalavári őrség, mert nem tudta a védelmet biztosítani, inkább elsüllyesztette a kompot és a „gyalog hajókat”. 1650-ben Győrből és Keszthelyről egy-egy kompot rendeltek. A győri 1651-ben elkészült, de csak darabokban tudták Hídvégre szállítani. Török István, az új zalavári kapitány 1651. június 9-én kelt levelében jelentette, hogy a komp megérkezett, már ki is próbálták. 25 lovas vagy 100 gyalogost lehetett szállítani rajta egyszerre, tehát elég nagyméretű vízijármű volt.

A harci cselekmények dacára azért békés céllal is közlekedtek hajók a tavon. A lakosságnak voltak kisebb hajói, amelyeket részben halászatra, részben közlekedésre használt, igaz, ezeket néha bizony elfogták a törökök és elhurcolták tulajdonosaikkal együtt. Továbbá a kereskedőket és az utazókat a harcok sem tartották vissza attól, hogy átkeljenek a tavon. Evlia Cselebi, a XVII. század második felében Magyarországon járó török utazó 1664-ben a Balatontól délre levő török várakat végiglátogatva, a következőket írta a tóról:

„... Azonban itt szóljunk a Balaton tóról, mely egész Frengisztánban [Európa] és Magyarorszáiban híres.

Balaton tó. Kanizsa és Koppán váraktól nem éppen messze, egy merhále [egy napi utazás] hosszúságú helyen egy nagy tó van, mely keletről nyugotra hosszában terül el s kerülete 47 mérföld. Négy oldalán erős várak vannak. Insallah, azokat a várakat majd mind leírom a szerint, a mint láttam. Olyan tiszta vize van, hogy az ember ha egy egész bárányt

megeszik is és reá ebből az éltető vízből iszik egy kis idő múlva már újra éhes; tehát az emésztést elősegítő tiszta, üde víz ez. A parton lakók a ruhamosásnál szappant soha nem használnak s mégis fehér tiszta lesz a ruha, ha ebben mossák. Partján különféle értékes kövek vannak melyek az alamán [német] elmaszihoz [nincs magyar megfelelője] hasonlók. Ezt a kellemes ízű vizet ivó emberek és állatok kövérek és testesek lesznek.

A Teremtő csudája, hogy július napjaiban ez a víz olyan, mint jég [valószínűleg ez alatt azt kell érteni, hogy olyan hideg, mint a jég, és nem azt, hogy fagyott], a zordon télben pedig nem fagy be s melegen marad, holott ehhez közel a kanizsai tó befagy. Ebben ezernél többféle fajta hal van, melyek ízletesebbek, mint a más országbeliek. Van rajta negyvenötven hajó, melyek egyik várból a másikba viszik a kereskedőket és a látogatókat. Azt mondták nekem, hogy mélysége ötven rőf, de én nem mértem meg, a hazugság pedig tilos. ...”

A törökök kiszorítása után itt is helyre állt a béke, fokozatosan újra megindult a Balatonon a (rév)hajózás is.

A török idők után a balatoni hajózás újraindítása gróf Festetich / Festetics Pál nevéhez köthető. A dúsgazdag főúr 1753-ban, Triesztből és Hollandiából hozatott hajóácsokkal megépíttette a tó első nagyobb vitorlását, a „Christohp” nevű sószállító hajót, ennek befogadóképessége 12 szekérrakomány volt. Halála után fia, György – ő alapította keszthelyi Georgikont is – alatt fejlődött ki a korábbi fenékpusztai hajójavító ácstelepből az az „arzenál”, amely balatoni hajók egész sorát bocsátotta ki: Juditta, Pali, László, Fecske, Szolgája és az 1797-ben épült Phoenix (Főnix). A Phoenix az 1830-as évekig járta a Balatont. Az nem bizonyított, hogy sportvitorlás ekkoriban már valóban járt volna a Balatonon, de a Festetics-tervtárban fennmaradt egy sportvitorlásnak tekinthető hajó rajza.

Festetich Pál 1782-ben hunyt el. Fia, György ekkoriban a császári hadseregben szolgált, 1790-ben már alezredes volt. Magyar ügyet pártoló magatartása miatt azonban kegyvesztett lett. Az uralkodó 1791. május 19-én engedélyezte, hogy leszerelhesse és elhagyhassa a katonaságot. Május 30-án közölték Györggyel a királyi döntést és engedélyezték neki, hogy a Magyaror Királyságba távozzon. György ezt követően Keszthelyre jött, és birtokaival kezdett ettől fogva foglalkozni.

A Bécsben megjelenő „Magyar Kurir” 1801. augusztus 18-i számában az alábbi tudósítás volt olvasható: „Füred Julius 24dikén 1801. Kedves

Kurír! Nagy köszönettel vettem, hogy a' Keszthelyi Georgiconról minap írott levelemet kedvelt újságodba béiktatván, közönségessé [közzé] tetted, reménylem ezzel is hasonló szívességgel bánsz, mely különös foglalatjára tekintettel szint oly érdemes a' tudásra [értsd: tudósításra]: A' múlt héten látogatta meg, Gróf Festetics György Úr ő Nagysága, Ország szerte híres Gályáján [Phoenix], ezt a' kellemetes mulató helyet; annál kedvesebb volt jelenléte, minél váratlanabb esett. ... Más nap dél után 5 óra tájban adott a ' Gróf egy pompás uzsonnát hajóján, hol 150 személlyeknél többen voltak jelen, e következő nap úgy utazott Keszthely felé a szárazon vissza. A' jövő hónapnak közepe táján Ő Királyi H[erceg].sége Országunk Palatinussa is, Olasz Országból Keszthely felé fog jönni, hol a' Georgicont. 's egyéb nézésre méltó dolgokat meg szemlélvén, 'S úgy onnan a' Gályán szándékozik Füredre jönni, 's innend osztán Buda felé veszi Ő Kir. H.sége útját. ... " – írta Halász Sámuel. A nádor füredi látogatása – amint az a szeptember 1-jei számból is kiderül – azonban „Az essőzés miatt a' készen álló vitorlás Gállán a' Füredre utazás alkalmatlannak ítéltetett ...” – azaz elmaradt.

Feltehetően valamikor az 1800-as évek elején készült egy „Stella” [Csillag?] nevű kis vitorlás is. Elképzelhető, hogy ebben a korai időszakban Antonio Bori (1764?–1835) – Triesztből idekerülve, tengeri hajósként minden bizonnyal ismerte a vitorlás szakmai fogásait, és ő vezette be György 1785-ben született László fiát is a hajózás ismeretébe – a Főnix hajó építése mellett elképzelhető, hogy egy kisebb, sport célokra szolgáló vitorlást is készített, feltehetően ez lehetett a Stella. Talán Bori szakmai tudását akarta a György ezzel a kis hajóval tesztelni? A Stella színes rajzát, az általa épített többi hajóéval egyetemben Bori készítette el valamikor a XIX. század [1800-as évek] elején. Madarassy László ismertetése alapján a „Stella könnyed formájáról és a fedélzet hátsó részére épített színes eső- és napfogó sátorról ítélve, amolyan séta-, vagy kirándulójajó lehetett.” A hajó hosszát 15 m-re becsülte.

1808-ban László gróf saját vitorlásán látogatta meg a Phoenixen balatoni hajóutazásra készülő Michael Amadeus Eissl (1746?/1756?–1821) osztrák gazdasági tanácsost, aki apja, György gróf vendége volt ekkoriban, majd néhány napig ő is a Főnix fedélzetén várta ki a vihar csillapodását. A tomboló ítéletidőben „senki sem merte megkísérelni, hogy a szilárdan lehorgonyzott hajó fedélzetén

felkeressen bennünket, ezért László gróf a postahajóra küldött néhány evezőst és a tajtékzó hullámon szerencsésen eljutottunk a Halászszigetre. Visszafelé László gróf oly ügyesen és nagy gyakorlattal kormányzott, hogy kis, laposfenekű hajónk mindig középiútt szelte át a fenyegető hullámokat, így épségben megérkeztünk.” Aztán lecsillapodott a vihar és Festetics László vitorlás kirándulásra vitte osztrák vendégét. Ezt a kirándulást így írta le útirajzában az osztrák utazó: „Ez a csend alkalmat adott arra, hogy László gróf jachtján kirándulást tegyünk a Balaton nyugati végéhez. Felhasználtuk a vitorlázatot, mellyel a gróf hajója el volt látva és az árbocra nagy, négyszögletes vitorlát, a hajó elejére a háromszögű orrvitorlát felhúzza, csakhamar elérjük azt a helyet, ahol a Zala a Balatonba ömlik.” [Festetich / Festetics László az akkor még meglévő Kisbalatonon Balatonhídvégig hajózott, ahol a Zala folyó a tóba torkollott.]

1808. július 15-én és az azt követő néhány napon Eissl Füreden is megfordult utazásai során. Élményeiről szóló munkája 1813-ban jelent meg Bécsben, ebben külön fejezetet szentelt a Balatonnak. Az erről – mármint a füredi tartózkodásáról – szóló részt magyar nyelven Dömötör Sándor átíratában a Balatoni Kurír 1939. évi első számában lehet olvasni „Lóháton Keneséről Keszthelyre 1808-ban” címmel. Ebben említés történik egy füredi bálról is: „Este bál volt egy gyenge világítású teremben. Középen volt a zenekar, amely kellemes hangulatot teremtett. ... A bál nem volt nagyon látogatott, mintegy 70 személy jelent meg.”

A következő napokon Eissl többnyire cigányzenét hallgatott a fürdőhelyen, majd rövidesen tovább indult Keszthely felé.

A Balatonon ekkoriban sem volt teljesen veszélytelen hajózni. Leibitzer János 1814. évi beszámolójában írta egy viharban átélt kalandjáról: „A szél azonban hirtelen északira változott. Olyan sötétség támadt, hogy az orrom elé tartott kezemet alig láttam. Gyorsan behúztuk a vitorlákat és a legnehezebb horgonyt vetettük a habokba. Rettentés percek következtek. Kétféle szél: északi és keleti közé szorultunk. Hajónk táncolt és ugrált a habok hátán. Néha úgy le levágódott, hogy azt hittem, mindjárt a tó fenekén találjuk magunkat. Senki sem tudott megállni a lábán. Matrózaink, kiknek legtöbbje edzett halász volt, sorra bebújtak a zárt kamrácskába, mert lehetetlen volt a hideget kiállani.

Röviddel rá hajónk vezetője is betámolygott köznénk. Egy darabig csak nézegetődött, aztán komo-

lyabban felöltözködött. Nekem is intett, hogy te-
gyem ugyanazt.

A hajó nagyot lódult. Hallottam, hogy a horgonylánc nagyot pattant: elszakadt. Rögtön ki a másikat! Rövidesen annak a láncát is széttépte a vihar. Sós zsákjaink és ládáink csusztak-másztak és ugráltak a hajófenéken. Ahogy a ládák nekinekiütődtek a hajó falának, valamit mindig lazítottak a deszkákon.

Egyik matróz beordított az ajtón: mindenki kifelé, a pumpákhoz! Bokán felül érő víz borította a hajó fenekét és valahol állandóan áramlott befelé. Helyzetünk szomorú volt és egyáltalában nem biztató.

Több ízben is voltam már életveszélyben. Egyszer Badenben, mint kezdő és gyakorlatlan hegy-mászó lezuhantam egy szikláról, fejjel lefelé. Rettenetes pillanat volt, de nem volt időm a gondolkodásra. Most azonban időm volt; nagyon is komornak tűnt az idő, hogy felkészüljek a biztos halálra.

Megkérdeztem a hajómestert, merre felé sodor bennünket a vihar. Megnyugtató: a Fonyódi hegy felé. Néhány napja ott láttunk egy hajóroncsot: azt is a bazaltsziklákon zúzta össze a vihar.

Visszahúzódtam a kabinba. Megadva magam sorsomnak, ledőltem ágyamra. A kimerültségtől elaludtam. Másnap későn ébredtem. Még mindig dühöngött a szél, de hajósaink ügyesen kezelték a vitorlákat. Bekormányozták dereglyénket a Keszthelyi öbölbe.

Milyen boldogság volt a györöki parton kiszállni! Sószállítmányunkat ott kellett kiraknunk. Tizenkettedik napja voltam a hajón. Alig vártam, hogy végleg bucsut mondhassak annak. Valóságos ünnepnap volt számomra, amikor szárazföldön tudtam magam. Miként ilyenkor szokásos, a horgonylánc egy darabját a templomba vittük. Így cselekszik ezt mindig a viharból megmenekült hajósok. ...”

[Bendeffy László forrása]

Id. Leibitzer János (1763–1817) löcsei kertész, botanikus és pomológus 1814. július 1. és 12. közt volt a Főnix vendége. A veszedelmes kaland július 11.-éről 12-re virradó éjjel esett, akkor, amikor a Főnix kihajózott a Badacsony szélárnyékából, behajózva a Szigligeti öbölbe. Ott, a Bakony felől akadálytalanul lecsapó északi szél napjainkig számtalan hajós vesztét okozta már.

A hajó két leszakadt horgonya és a horgonyláncok az 1798. évi hajóleltárban szerepelnek: „Vagyon hozzá vass Matska 2, mellynek egyike nyom

600, másika pedig 400. Egy 20 öles és egy 7.04 öles lánc.” A leltár nem írta ugyan, de mi sem természetesebb, hogy az akkor használt font súlyban adta meg a horgonyok nagyságát. Egy font akkor 0,56 kg lévén, a nagyobbik horgony súlya átszámítva 336 kg, a kisebbiké 224 kg volt.

Tudomásom szerint a Balatonon a Főnix előtt nem használtak horgonyt. A viharból menekült hajó elszakadt horgonylánc darabjának templomban történő elhelyezése tehát valószínűleg nem lehetett balatoni szokás. Az adriai hajósok gyakorlatát követte a hajómester, amikor [állítólag] a balatonyöröki templomba vitte a Főnix horgonyláncának darabját. Hiába is keresnénk, ott nincsen. Jó 50 évvel ezelőtt az akkori idősebb györökiek viszont még emlékeztek arra, hogy az 1950-es években a templom bejáratának közelében elhelyezett gyóntatószék mellett egy lánc darab függött, okát és magyarázatát azonban senki sem tudta már.

Az elkövetkező időkből annyit tudunk, hogy a korabeli forrásokban néhány utalás található arra vonatkozóan, hogy az 1846-ban, 177 éve vízrebocsátott Kisfaludy gőzhajóra szerződtetett angol és holland matrózok vitorlást hoztak magukkal, amellyel bejárták a Balatont. A Kisfaludy vízrebocsátásával egyben a balatoni gőzhajózás is kezdetét vette.

1847 februárjában M. Haentjens (a Kisfaludy gőzhajó kapitánya) levelet írt Széchenyi István titkárához, Tasner Antalhoz. Ebben beszámol arról, hogy elkészítette a sporthajó – Széchenyi István „Himfy” (más forrás szerint: Himffy) nevű vitorlásáról van szó – vitorlázatát, s tíznapos próbautat tett vele a Balatonon Masjonnal [John Andrew Masjon / Massion (1817–1858) óbudai hajógyáros], továbbá javasolja egy új vitorlás megépítését is. Leveléhez két rajzot is mellékel, az egyik a Himfy/Himffy vitorlást, a másik a javasolt újat ábrázolta. Nem ismert, hogy elkészült-e az újabb vitorlás, de a Himfy/Himffy későbbi sorsáról sem rendelkezünk jelenleg pontos és megbízható információval.

A balatoni vitorlássport fellendüléséhez az adta meg a kezdő lökést, hogy 1866-ban híre ment: Erzsébet királyné Füreden – egész pontosan: a füredi fürdőhelyen – fog nyaralni. A tervezett látogatás végül a porosz-osztrák háború miatt elmaradt, és Erzsébet királyné a későbbiekben sem jött el Füredre. Közel ahhoz a területhez, ahol ma a Balatonfüredi Yacht Club kikötője áll, 1867 óta folyik vitorlás egyesületi élet, március 16-án, balatonfüredi székhellyel, többek között a Nemzeti Kaszinó és a

Buda–Pesti Hajós Egylet (1860) – főként az arisztokrácia köréből kikerülő – tagjai megalapították a Balaton-Füredi Yacht-Egyletet, amelyet a ma működő klub elődjének tekint. [Ez ugyan teljesen nem felel meg valóságnak, fogalmazzunk mondjuk inkább úgy, hogy a helyi hagyomány szerint, és ilyen apróság felett manapság már könnyedén átsiklanak.] Fővédnöke a királyné volt, tagjainak többsége az arisztokrácia soraiból került ki, a commodore (parancsnok) Batthyány Ödön gróf, a vicecommodore Széchenyi Béla gróf volt. Mint egy angol lap (a Hunts Yachting Magazine, 1867. évi 5. száma) írta: „Az egylet székhelye Magyarország legelőkelőbb fürdőhelye, Füred a Balaton partján, amely gyönyörű környékével és hatalmas vitorlázási területével Európa legnagyobb és legvonzóbb hajózható tavának mondható”. [Az eredeti szöveg természetesen angol.] Az egylet alapszabálya szerint az egylet 25 tagnál többet be nem fogad, és a legkisebb hajó 2 tonnás lehet. A drága hajókat Angliából hozatták. Ebből az időből a mágnások yachtjai közül csupán Széchenyi Béla gróf Cowesben (Wight szigetén) teak- és hickoryfából készült egyik (Széchenyi István fia összesen három tengeri hajót hozatott a Balatonra) – korábban a Fertő tavon használt, és egy angol hercegtől ajándékba kapott – hajója, a „Hercegnő” maradt meg, ez később közel tíz évig a parton, fészer alatt állt. A többi hajó tönkrement, hajókihúzó nem lévén, a vitorlás hajókat télen is a vízben (azaz jégben) tartották. Állítólag még az 1890-es években is szedegették a Balatonból és part mentén az ólomnehezék darabokat és a hajóalkatrészeket. A „Hercegnő” 1878 körül Némethy Ernő győri királyi ügyész birtokába jutott, aki a balatoni vitorlássport tulajdonképpeni kezdeményezője lett Szarvassy Sándorral, Endrődy Bélával, Balogh Kálmánnal és Mihálkovics Tivadarral. Az első vitorlásversenyt (továbbá: evezős és úszó) 1882. augusztus 22-én és 23-án tartották meg Füreden. Hamarosan megszülettek az első versenyszabályok is.

Az 1870-es évek végén Audley (más forrás szerint: Andley) Gosling – 1879-ben az Osztrák-Magyar Monarchiába akreditált – budapesti angol főkonzul nagyon megkedvelte a Balatont, megépíttetett és ide is szállíttatott Angliából egy 7 tonnás hajót, a „Királynő”-t. (A hajó 1880 májusában érkezett meg Füredre.) A hírlapi tudósítás (Zalai Közlöny 1879. november 30.) szerint a: „... maga az angol consul, már a jövő évre egy 12 szobás villát vett ki 5 óra, készítetteti <<yach>>-ját, annak neve <<királyné>> lesz. A dániai angol consul, Arthur de Crapet Crowe, a jövő nyáron szintén Ba-

latonfüreden fog lakni. És közvetítésükkel több angol angol család fog odamenni. Egész yachttársulatra lesz kilátás. Bizonyára nagyon fogja Balatonfüred jelentőségét emelni.” A hazai vitorlássportban komolyabb föllendülést az itthoni hajógyártás megindulása hozott, Gosling írt a southamptoni hajóépítőnek, Richard Youngnak, biztosítva őt támogatásáról. Young még 1879 októberében Füredre érkezett, a Tihanyi Apátságtól bére vett területen, hajóépítő műhelyében 1880-tól kezdték meg a vitorlás túra- és versenyhajók építését. Hírlapi tudósítás (Zala. 1880. november 17.) szerint „A nádas elején Young angolhajós 8 öl hosszú, 4 öl széles, és 15 láb magas hajóműhelyt épített, hogy a hajóépítési megrendeléseknek eleget tehessen, mert legújabbban is két nagy vitorlás hajót rendeltetett meg.” Alkalmas hajókat épített, a Zala 1880. január 14-i száma szerint: „... Young ur, a napokban hajóépítő szerszámai is megérkeztek, már munkához fogott, s májusra hat vitorlás hajót akar a vízre bocsátani. A kisebb vitorlás csónakokat 300-400 frtért készíti s biztosságukat garantirozza, mert kizárólagosan a Balatonra készíti őket, annak minden szeszélyeit számba véve.” Április közepén már vízre bocsátották a „Mariska” elnevezésű vitorlás yachtot. (Zalai Közlöny. 1880. április 25.)

A hajóépítő Young kezdeményezésére alakították meg 1884. január 28-án a Balatoni Vitorlázó Egyletet. A vezetője Esterházy Mihály herceg lett. 1884 augusztusában már versenyt rendeztek, erről így tudósított a „Veszprém” c. újság szeptember 7-i száma: „Tavasszal alakult meg Stefánia koronahercegné védnöksége alatt a Vitorlázó Egyesület, ennek versenyeit tartották négy napon át, az utolsó napon Stefánia díjáért.”

A jórészt főúri tagokból álló klub Stefánia hercegnő (1864–1945), Rudolf trónörökös (1858–1889) hitvese iránti tiszteletből – és mivel az egyletnek Stefánia főhercegnő amúgy is a védnöke volt – hamarosan nevet változtatott, amelyet 1885. február 4. előtt Stefánia Yacht Egyletre módosítottak. Stefánia Yacht Egylet néven az első közgyűlést 1885. február 4-én tartották meg. Valószínűleg ezt megelőzően néhány nappal kerülhetett sor a névváltoztatásra.

1885-ben – a klubélet kiszolgálására – építették fel az egylet klubházát, amely később a balatoni vitorlázás egyik fő központja lett. Főként fából épült, Hauszmann Alajos [aki 1883-ban Ádám Károly, Perlaky Kálmán és Szarvassy Sándor mellett közös tulajdonosa volt a „Királyné” jachtnak, így nagy

valószínűséggel az egyesület alapító tagjainak egyike is lehetett] tervei alapján.

A Veszprémi Független Hírlap 1885. május 30-i számában az alábbi hír jelent meg: **„Balatonfüred. május 28.** „A Veszprémi Független Hírlap” szerkesztőjéhez. *„Pünkösöd napját a balatonfüredi angol hajósok is igen szépen ünnepelték meg. – A kikötőben minden vitorlás hajót tarka lobogókkal feldisznítottak. Gróf Károlyi urnak ujonnan készült „Sirály” nevű vitorlás hajóját ünnepélyesen felavatták. Azután Jung Richard neje hosszasan tartott imát, melyet 14 angol matróz utána mondott, mire egy negyedórái buzgó éneket kezdtek. Ennek bevégeztével háromszoros „hurah” kiáltással hajóra szállottak, a parton pedig ugyanazon pillanatban 24 taracklövés történt. A szél kedvezően lengett és a négy szép vitorlás hajó könnyű terheivel nyílként repült a Balaton színe tükrén Tihany bércei felé. – Az ünnepélyt nagy lakoma és táncz követte. – Veszprémből is többen voltak jelen és gyönyörködtek a szép látványos multság felett, a mi este későn tűzijátékkal végződött.*

Balatonfüreden a csónak-egyesület emeletes faháza, melyet Horváth István budapesti építész csináltatott, elkészült. Ezen ház teljesen pilotákon nyugszik a vízben, nagyon csinos és izléses épület, velencei stílusban.

Meglátászik Fürdőfüreden, hogy az igazgató hónapok óta ágyból nem kelt ki. A sétányok rendezetlenek, az utak el vannak rendkívül hanyagolva, rend és tisztaság hiányzik. De botrányosnak is mondható az úgynevezett alsó udvar, 'a fősétány közvetlen közelében; az izraelita vendéglő háta mögött oly ázsiai látvány, mely undorral tölti el a szemlélőt. Az istállókból évek óta kihányt trágya több nagy halmokban ott hever, mellettük büzhött posványok és pocsolják, melyen szabadon járó baromfiak kotrogatnak; düledezett épületek közt rozzant sertésólak, szóval nyakig piszok, szutyok. Ha ezt az ottani derék orvosok meg nem látták, lásza meg Ádám apánk Tapolczán és hozza rá az 1876 XIV. t. ez. 10. §-sát.

F.”

Nem a ma látható épület helyén állt, hanem attól valamivel nyugatabbra. 1889-ben az egyesületnek sikerült örök áron megszerezni az addig bérelt területet a tihanyi apátságtól. Ekkor bővítették a klubházat, teraszokat építettek hozzá.

Richard Young még 1885-ben (vagy 1886 elején) elhagyta az országot – elképzelhető, hogy talán nézeteltérései támadhattak az egyesület vezetőségével, esetleg ki is „golyózták” a klubból, rövide-

sen Ausztriában, a Wörth-i tónál kezdett új hajóépítő vállalkozásba –, műhelyét 1885 őszén a Stefánia Yacht Egyesület vásárolta meg. Vezetésével Szarvassy Sándort bízták meg, aki Young pótlására Michael E. Ratsey cowesi hajóépítőt hívta meg. Itt maradt több angol hajóács is, akik magyar szakemberek kinevelésével megteremtették a magyar sportvitorlás építés alapját.

Young később – minden bizonnyal nem nosztalgiaiból, hanem valószínűleg a függőben maradt itteni dolgai rendezése végett – még visszatért a fürdőhelyre. Écsy László fürdőigazgató írta a naplójában 1891. szeptember 2-án: *„A nagy vihar reggel megszűnt s a legszebb idő lett. Ma Keszthelyre nagy kirándulás lett hajón, melyen bejárták a kikötőket. Junk <sic!> hajógyáros idejött maga Klagenhofból, hol lakik, és a Verti <sic!> tavon van a gyára. A tó nemigen nagy, de hajógyáros három dolgozik.”*

Az egykori Stefánia Yacht Egyesület hajóparkja egyike volt a legszebbeknek Európában az édesvízi hajóparkok között. Az egyesület kötelékében 25 nagy jacht, 30 csónak és 3 motoros hajó szántotta a Balaton vizét.

A XX. század elején új korszak köszöntött be a vitorlássportban: a költséges nagy vitorlásokat felváltották az első cirkáló, yollék, később megjelentek a kalózok és dingik is. A kisvitorlások száma rohamosan nőtt a tavon. 1930-ban nemzetközi vitorlásversenyt, 1933-ban Európa-bajnokságot rendeztek Balatonfüreden, 1934-ben pedig lebonyolították az első Kék Szalag tókerülő versenyt is a Balatonon.

A Stefánia Yacht Egyesületet 1912. június 24-én belügyminiszeri rendelet alapján Magyar Yacht Clubra keresztelték át, amelyet 1913-ben (királyi engedély alapján) Királyi Magyar Yacht Clubra módosítottak. A hajóépítőt a hajókkal és a klubházzal később felajánlották megvételre az Angol-Magyar Banknak, amely 1920-ban át is vette az ingatlant. A hajóépítő bővítéséhez az új tulajdonos lebontatta a régi klubházat, de vállalta egy új felépítését a régittől keletebbre, az egykori Young-féle hajóépítő előtti területen kőből és fából. Az új klubház 1921-ben készült el, a régi épület mintájára.

A hajóépítés folytatására a bank részvényeket bocsátott ki, és 1920-ban megalapította a Balatoni Yachtépítő Rt.-t. A részvénytőkéből először a barakkok helyére téglapépületeket emeltek, a műhelyeket kibővítették. A telek nyugati részén 1922-ben befejeződött az új, háromszintes hajóépítő műhely építése, a betondokk átadásával. Az itt készült ismertebb hajók: Dodó, Kishamis I. (később Irma),

Kishamis II. (utóbbi még ma is hasítja a tó vizét). 1924-ben Balatonfüredre hívták Adolf Harms berlini hajómérnököt, az ő irányításával készült el a Glória, valószínűleg a tó egyik legszebb vitorlása. A KMYC 1925-ös hajójegyzéke szerint 26 vitorlás tartozott a kötelékébe, a nagyobb hajói: Kishamis, Sólom, Démon, Glória, Pinguin, Nemere, Vészmadár, Tramontana.

1920-ban Siófokon megalakult a Balatoni Yacht Club, 1925. november 8-án pedig a füredi Grand Hotel cukrászdájában a balatonfüredi szakosztálya, a balatonfüredi Balatoni Yacht Club, 1933. február 1-jén pedig a Hungária Yacht Club. Az államosítás után a három füredi klubot megszüntették, ingatlanjaik állami tulajdonba kerültek. A balatonfüredi Balatoni Yacht Club épületébe a vízi rendőrség került elhelyezésre, a Hungária Yacht Club székházát az akkori budapesti Előre Sport Egyesület kapta.

1946-ban megalakították a Balatoni Hajózási Részvénytársaság Sport Egyesületét, ezen belül a vitorlázó szakosztályt. Az államosítás után ez kapta – ekkor már Balatoni Hajózási Munkás Sport Egyesület a nevük – a Királyi Magyar Yacht Club székházát, amelyet az 1960-as évek első felében egy másikra cseréltek, az egykori hajóépítő épületét kapták meg a úgynevezett „belső telepen”. Időközben ez utóbbit is lebontották és a helyén ma egy teljesen új épület áll a Zákonyi sétány és a Balaton között. Többszöri névváltoztatást követően 1990. április 22-én a Balatonfüredi Sport Club nevet vette fel az egyesület. 1998. április 25-én a vitorlázók és a vízitúrázók kiváltak, és új egyesületet alakítottak Balatonfüredi Yacht Club néven. A vitorlástelep és a vitorláskikötő az új klub tulajdonába került. A klub az 1867-ben alapított Balaton-Füredi Yacht-Egylet utódjának tekinti magát.

Forrás:

Bezsényi Miklós – Hernády Ferenc: A magyar hajózás története. Budapest, 1967.

Bíró József: A balatoni hajózás története. Siófok. 1996.

Écsy László balatonfüredi fürdőigazgató naplója 1863–1892. Balatonfüred, 2008.

Eissl, Michael Amadeus: Die Fahrt auf Plattensee in Ungarn, und Umgebungen dieses Sees. Mahlerisches Taschenbuch für Freunde interessanter Gegenden, Natur- und Kunst. Merkwürdigkeiten der Oestreichischen Monarchie 1813.

Erdélyi László: A Tihanyi Apátság története. Első korszak: az apátság önállósága 1055 – 1701. Budapest, 1902.

Evlia Cselebi török világotutató Magyarországi utazásai. 1664 – 1666. Budapest, 1908.

Leibitzer János: Meine Reise auf dem Plattensee im July 1814. – Bendeffy László fordításában.

Lipták Gábor: A sajkások serege. In: Magyar Hírek Kincses Kalendárium. Budapest, 1976. (Az írás megjelent még „Szigliget” címen is.)

Lipták Gábor: Szigligeti leányrablás. In: Aranyhíd. Budapest. 1961.

Madarassy László: A Festeticsek és a balatoni hajózás. In: Balatoni Kurír. 1941. február (6. sz.)

Peremartoni Nagy Sándor: A balatonfüredi Balatoni Yacht Club és a Balatonfüredi Hungária Yacht Club története. Balatonfüred, 1974. Kézirat, Városi Helytörténeti Gyűjtemény

Sági Károly: Antonio Bori – Bori Antal. In: Veszprém Megyei Múzeumok közleményei XVIII (1986). 437 – 446. oldal

Tóth-Bencze Tamás: Lapok a balatonfüredi hajóépítés és sportvitorlázás történetéből. = Füredi História. 2017/1. sz. 18–28. oldal

Végh Ferenc: A balatoni hadiflotta a török korban. In: Hadtörténelmi Közlemények. 2016. 1. sz. 27–56. oldal.

Veress D. Csaba: Várak a Balaton körül. Budapest. 1996.

Zákonyi Ferenc: Balatonfüred. Veszprém, 1988.

és a korabeli sajtó

*****

Helyreigazítás

A Füredi História 2020/1. (60.) számában, a Luttor Ferenc plébánosról szóló jegyzetbe sajnálatos módon elírás került. A szöveg helyesen: **Luttor Ferenc** plébános (Székesfehérvár, 1886. március 26. – Plátanos [Buenos Aires elővárosa], 1953. április 28.) 1918-ban került Balatonfüredre plébánosnak, ahol akkor csak szükségtemplom volt. 1919-ben ő is közbenjárta a Siófokra elhurcolt fürediek érdekében. 1928-ban kinevezték a magyar vatikáni követséghez egyházi tanácsosnak Rómába. 1947-ben Argentínába távozott és haláláig Buenos Airesben élt. Az argentin fővárosban helyezték végső nyugalomra.

RYBÁR OLIVÉR

„VITORLÁSOK ÉS REPÜLŐK” – A LÓCZY CSALÁD TÖRTÉNETE LAPOKON

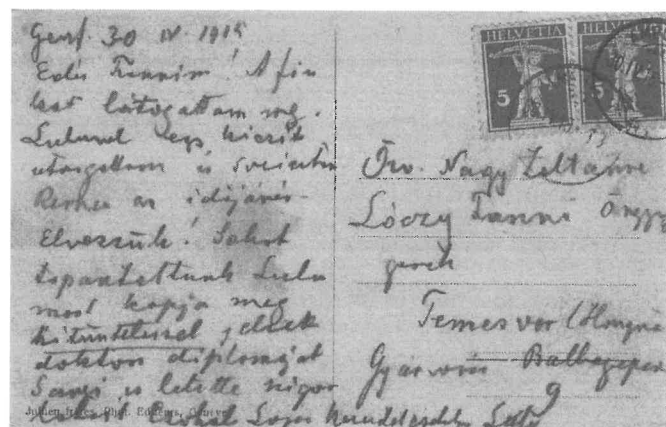
Néhány évvel ezelőtt a szerző birtokába került 33 levelező- és képeslap, melyek korábban id. Lóczy Lajos geológus, Balaton-kutató családjának csopaki nyaralójából kerültek elő. E lapok segítségével betekintést nyerhetünk a Lóczy család tagjainak életébe, utazásaiba és mindennapjaiba. A rövid írások közel három évtized eseményeit ölelik fel az 1896 és 1924 közötti időszakból. A képeslapok és az írott források alapján kísérlem meg bemutatni a Balatonhoz kötődő család tagjainak életét és munkásságát. A szövegben zárójelesen jeleztem a hivatkozott lapok számát (pl. 1 l.). A családi kapcsolatok és a rokonság felderítésében a családfakutató oldalak (FamilySearch, Geni, MyHeritage) és az OSZK gyászjelentései is segítettek.

A Lóczy család

A Lóczy-család nevét Lócz helységről, a későbbi Lóczy pusztáról kapta. A község a mai Szlovákia területén a Besztercebányai kerület Rimaszombati járásában feküdt. Itt a család már a XIV. században birtokos volt, 1339-ben Lóczy János, 1482-ben pedig Lóczy László neve is felbukkant az iratokban.¹ A család elődei királyi udvarnokok voltak, akiket már a XIV. századtól a nemesek közt tartottak számon. Az 1754-1755. évi országos nemesi összeírásakor, mint Gömör vármegyei nemesek szerepeltek.² Nemességét 1718-ban III. Károly királytól Lóczy Mihály és testvére, János kapott. Arad vármegyében Lóczy Antalnak, és Alajosnak 1824-ben, Lóczy Jánosnak pedig 1831-ben hirdették ki nemességét. Antal 1829-ben Arad vármegye számvevője volt.³

Id. Lóczy Lajos geológus apja, Sándor 1792-ben született és 1864-ben halt meg. Erdély délkeleti szélén, Zarádon szolgált határbiztosként és szőlőbirtokot is vásárolt az Arad vármegyei Ópáloson. Vámhivatalnok volt, kétszer nősült. Első feleségétől, Hertzog Máriától három gyermeke született: Anna (későbbi Egartnerné) (1826–1900), Erzsébet (1827–1880) és Antal (1830), második feleségétől, orosházi Ku(h)n Máriától (1816-1904) négy gyermeke született: Lídia (-1880), Franciska, későbbi tasnádi Nagy Zoltánné (1838–1916), Imre (1837) és Lajos (1849–1920) a későbbi geológus. Lóczy Lajos szorosabb kapcsolatot nővérével, Franciskával (a családban Fanny) tartott fenn. Fanny néjét nagyon szerette és sokszor meglátogatta.⁴ 1907 tavaszán unokaöccsének, Ifj. Lóczy Lajosnak köszönő lapot is írt Fanny (1 l.). 1915-ben a Svájcban tartózkodó geológus, Genfből írt a Temesváron lévő nővérének. Lóczy Lajos fiai ekkor Svájcban tanultak. A lapon beszámolt fiai isko-

lai eredményéről, miszerint Lajos, „Lulu” kitüntetése doktori diplomát kapott és Sanyi szigorlatai is jól sikerültek (2 l.).

1. kép. Id. Lóczy Lajos nővérének, Fannynak küldött képeslapja

(fotó: a szerző gyűjteményéből)

Id. Lóczy Lajos nagyon szerette az édesanyját is. Cholnoky Jenő⁵ geográfus szerint azokból a levelekből, amelyeket édesanyjához írt, meleg szeretet, ragaszkodás és teljes bizalom sugárzik ki. Édesanyja egyszerű nemes úri asszony volt, jó háziasszony, gondos családanya és körültekintő, okos, meggondolt minden tetteiben. Lóczy hozzá írt leveleiből látszik, hogy sokat adott arra, hogy édesanyja kifogást ne találjon magaviseletében és gondolkodásában.⁶

Id. Lóczy Lajos 1849. november 4-én született Pozsonyban, ahova a család a zavaros politikai és háborús események elől menekült. Visszatérve lakhelyükre, gyermekkorának legszebb éveit szőlőbirtokukon, a Maros menti Ópáloson (Paulis), az Arad-Hegyalján töltötte. Aradon érettségizett, majd megözvegyült édesanyja nyomatékos kívánságára

és óriási áldozattal járó anyagi támogatásával egyetemi tanulmányait a Zürichben, az 1854-ben alapított, máig világhírű műszaki egyetemen végezte 1870 és 1874 között.⁷ Hazatérése után kinevezték a Magyar Nemzeti Múzeum ásvány- és őslénytárhoz segédőrnek. 1877-1880 közt részt vett gróf Széchenyi Béla kelet-ázsiai expedíciójában, és beutazta Kína nagy részét. Az itt gyűjtött hatalmas anyagból készített monográfiája tette híressé. 1883-tól a Magyar Királyi Földtani Intézet osztálygeológusa lett, majd 1886-tól tanított a Királyi József Műegyetemen. Hunfalvy János halála után, 1889-ben a Budapesti Tudományegyetemen földrajz tanzékeire került, melynek megbízott vezetője is lett. Csaknem harminc évig tanított az egyetemen.

Tanítványai (Gombocz Bandi, Tomek János, Lengyel Béla, Szabó Zoltán és egy társuk) 1903-ban Verőcéről küldtek üdvözlő képeslapot mesterrüknek (3. l.). Wirth Árpád és Weber Dezső pedig az Alpokban tartott geológiai kongresszusról írtak lapot Lóczynek (4. l.). A Magyar Földrajzi Társaságban 1891-től három évig, majd 1900-tól tizenégy évig töltött be az elnöki tisztséget.

1891-ben az ő kezdeményezésére és vezetésével alakult meg a Magyar Földrajzi Társaság Balaton Bizottsága, amelynek célja a tó sokoldalú tudományos kutatása volt. Tanítványa, dr. Cholnoky Jenő 1896 októberében mesterének címzett palackpostát helyezett el a Balatonba. A levelezőlapra írtak szerint a szerencsés megtalálónak meghagyta, írja rá, hol és mikor került elő a lap és juttassa el Lóczynek (5. l.). Lóczy aláírása egy biharfüredi képeslapon is olvasható a hagyatékban (6. l.). A századforduló idejéből három tudós kollegája is képeslapot küldött Lóczynek, 1902-ben Halaváts Gyula⁸ geológus Vajdahunyadról, 1906 körül Gáspár Ferenc⁹ utazó Japánból (Kyoto), 1908-ban pedig Friedrich Endre tanár kívánt boldog újévet (7-8-9. l.).

2. kép. Halaváts Gyula geológus Vajdahunyadról küldött lapja Lóczy professzor számára (fotó: a szerző gyűjteményéből)

Balaton-kutatásainak két évtizedes munkáját „A Balaton tudományos tanulmányozásának eredményei” c. műben (1897–1918) tették közzé. Az egyik legérdekesebb lapot 1906 júliusában kapta a Csepakon tartózkodó Lóczy, amikor kollegái és munkatársai Sümegről küldték el üdvözlőüket. Itt geológiai, etnográfiai, archeológiai és bibliográfiai megbeszélést tartott az aláírók közt is olvasható Fejérpataky László¹⁰, Krenner József¹¹, Semayer Vilibáld¹², Laczkó Dezső¹³ és Varjú Elemér¹⁴ (10. l.). Mindannyian részt vettek a Lóczy által életre hívott hatalmas munkában, a Balaton részletes, tudományos tanulmányozásában.

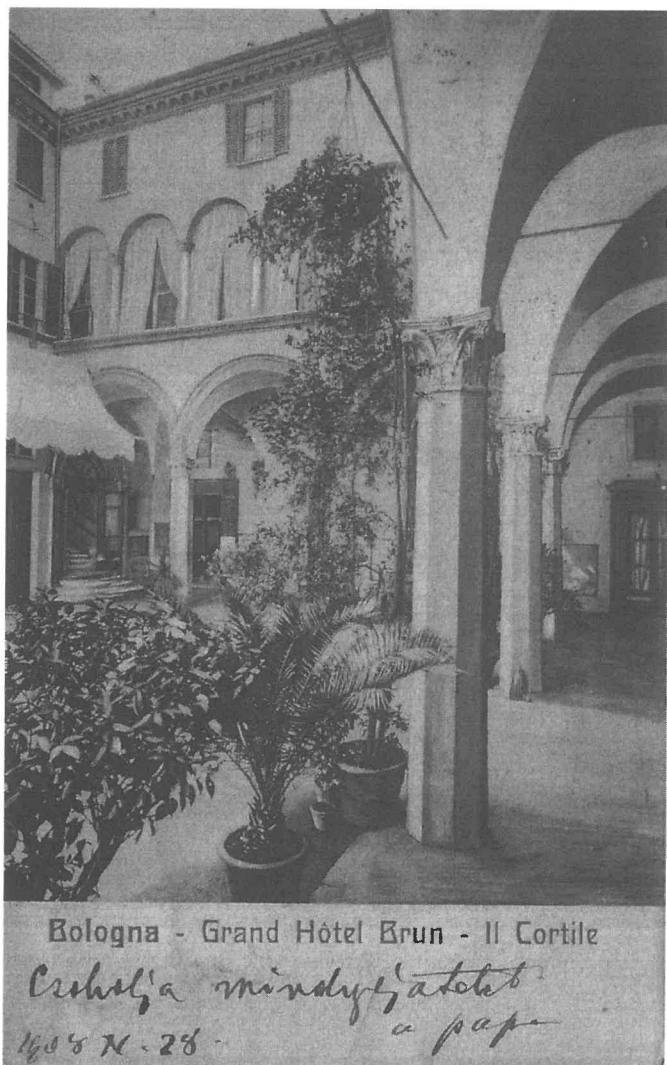

3. kép. Laczkó Dezső és társainak képeslapja a Balaton-kutatás megindítójának, Id. Lóczy Lajosnak címezve (fotó: a szerző gyűjteményéből)

Id. dr. Lóczy Lajos családja

Lóczy Lajos első felesége tövisi Faur Eugénia (a családban Zseni) volt. A házasságukból született két lány gyermekük – Edit (1882) és Erna (1883-1886) – fiatalon elhunytak.¹⁵ Faur Zsenivel való házassága csak hét évig tartott, az alig 29 éves nejét 1888-ban veszítette el.

Második neje, verebélyi Marzsó Katalin (1864-1925), előkelő nemes családból származott. Atyja, verebélyi Marzsó Lajos MÁV főfelügyelő, az ő anyja pedig olasz hercegnő (Maria Josepha Colonna di Stigliano) volt. Lóczy második nejével példás boldog házasságot élt. Mint nagy műveltségű, művészi képességekkel megáldott nő, gyönyörűen zongorázott és szépen énekelt, ezzel különösen a csepaki estéken családját és a család bizalmas barátait valósággal elragadta. Feleségének Hallé-ból, és 1908-ban Bolognából is írt lapot a tudós (11-12. l.).

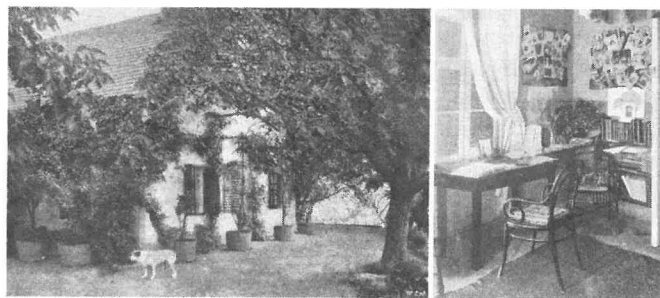

4. kép. A „papa”, id. Lóczy Lajos Bolognából küldött lapja feleségének
(fotó: a szerző gyűjteményéből)

A Balaton-kutatás (1891) megkezdése után Lóczy sokat járt a tóhoz. Kezdetben különböző panziókban szállt meg (pl. a Sörös- /Ambrózy/ villa), majd Cholnokyval való megismerkedése után (1892) kedvet kapott arra, hogy saját ingatlant is vásároljon. A Cholnoky nyaraló melletti szőlőt és házat vette meg (korábbi Plosszer nyaraló – Plosszer István tulajdona – korábban Szalatkay György földje), mely már közigazgatásilag Csupakhoz tartozott. Innen irányította évtizedeken át a Balaton tudományos kutatását. Az ide címzett levelein csak a Csupak Zala vm. címzés volt olvasható.

Cholnoky szerint nagy élet folyt a Lóczy nyaralóban. „Feledhetetlen szép esték voltak azok a csopaki nyaralóban. Egész napi fáradtságos munka, hajózás vagy gyaloglás után este együtt ültünk a verandán. Este Lóczy már nem dolgozott, hanem végig feküdt heverőszkén, mi fiatal tanítványai a diófa lombjai alól bámulták a végignyúló Balatont,

amint a Hold lassan kint fölemelkedett s csillogó aranyhidat vert a homályos vizén át.”¹⁶

5. kép. Lóczy csopaki nyaralója és dolgozószobája
(fotó: Földrajzi Közlemények, 1920)

6. kép. A Lóczy család és a Frech¹⁷ házaspár id. Lóczy nyaralója előtt Csupakon, 1902-ben. b-j.: Lóczy Sándor, Fritz Frech felesége, Fritz Frech geológus, Lóczy Magda, id. Lóczy Lajosné és ifj. Lóczy Lajos
(fotó: Laczkó Dezső Múzeum)

Lóczy Lajos 1920-ban hunyt el, sírja ma is az arácsi temetőben látható. 1922-ben Stein Aurél¹⁸ hazánkban járt és Halász Gyulának¹⁹ átadott pár szál virágot, megkérve őt, juttassa el özv. Lóczynénak a himalájai növényeket, és az kerüljön a tudós sírjára.²⁰ Férje halála után az özvegy a nyarakat továbbra is Csupakon töltötte. Majd fia, ifj. Lóczy lett a ház

birtokosa. A villát átalakította és kibővítette. A fiút az 1930-as évek elején több kár is érte, 1930-ban szobalánya meglopta, a következő évben pedig Csupak határában autójával szenvedett balesetet. Ifj. Lóczy még a II. világháború idején is szüretelt apja szőlőjében. A nyaralót később eladta a család, az udvaron álló híres malomkőasztal, melyen számos balatoni tudományos munka született, megmenekült, később a tatai földtani-természet-védelmi parkba szállították. Az 1970-es években a Lóczy-korabeli kút és kandallórács maradt csak meg az eredeti nyaraló berendezési tárgyaiból. Az épületre a későbbiekben emléktábla került, ma is magántulajdon.

7. kép. Id. Lóczy Lajos és családja 1899 körül. b-j.: Lóczy Sándor, id. Lóczy Lajosné, ifj. Lóczy Lajos és id. Lóczy Lajos
(fotó: Földrajzi Múzeumi Tanulmányok, 1986)

Lóczynak, Marzsó Katalinnal való házasságából négy gyermeke született: Miklós (1889–1890) aki hét hónapos korában elhunyt, Lajos (1891–1980), Sándor (1893–1977) és Magdolna (1899–1982). Lóczy Lajos hat gyermeke közül tehát csak hárman érték meg a felnőttkort. Cholnoky szerint Marzsó Katalin „három derék gyermekkel” ajándékozta meg a férjét. A gyerekekről azt írta: „Gyermekeit

különbön korán hozzászoktatta az edző mulatságokhoz, nélkülözéshez, fáradsághoz. Mind a hárman kitűnő kerékpározók, úszók, evezők, vitorlázók, hegymászók, lovaglók stb. Tudnak nélkülözni és fáradhatatlanul dolgozni, amellet füllépésük mégis kifogástalanul korrekt. Ez édesatyjuk szigorú, de mégis szeretetteljes nevelésének érdeme az egyik oldalon, ami az edzettséget és dolgozni tudást illeti. De megjelenésüknek, füllépésüknek korrektsége, választékossága kétségkívül az édesanya jó-tékony hatása.”²¹

A képeslapokból kiolvasható, hogy a Lóczy család több helyen élt a fővárosban, a századforduló környékén a VI. ker. Felső erdősor 13. szám alatt, majd a VII. ker. Izsó u. 6. sz. alatt. 1908 után a VIII. ker. Baross utcában több lakásban is laktak. Trianon után a Kolozsvárról elmenekült Cholnoky családot is ide fogadták be. 1920 májusától öt hónapon át élt a budapesti, Baross utcai lakásban Cholnoky Jenő és családja, míg az özvegy Lóczyné Csupakon tartózkodott. A Baross utcai bérházban (melyet később megvettek) négy lakása volt a családnak. Ezeket a rendszerváltás előtt ifj. Lóczy özvegye szerette volna visszaigényelni, de erre akkor lehetősége sem volt.²²

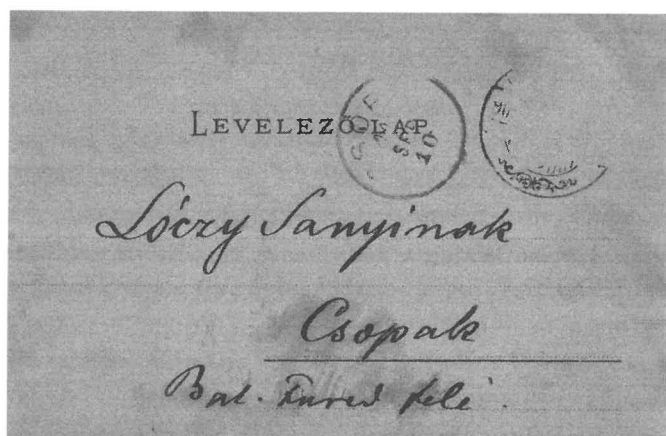
8. kép. Az Erdélyből hazatelepült Cholnoky család Lóczyek Baross utcai lakásában, 1920 augusztusában. Az asztalon id. Lóczy portréja látható. b-j.: ifj. Lóczy Lajos, Cholnoky Lászlóné (Cholnoky édesanyja), Cholnoky Jenőné és Cholnoky Jenő
(fotó: Cholnoky Tamás gyűjteményéből)

A gyermekek

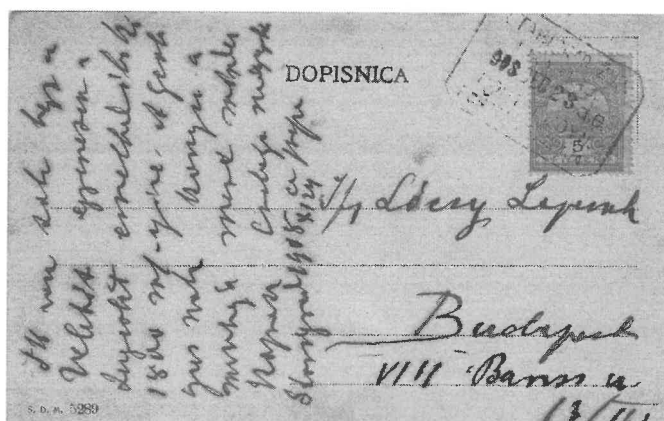
Ifj. dr. Lóczy Lajos (1891-1980)

Ifj. Lóczy Lajos a családban csak „Lulu”, 1891. június 5-én született Budapesten. Gyerekkorában egy balatoni kirándulásról, Keszthelyről, és Zárából (Horváto.) is öccsének küldött képeslapot (13-

14. 1.). 1908-ban apja küldött neki levelet a horvát tengerpartról (Split), melyben a környékbeli hegyekről írt a fiának (15. l.), egy másik lapot pedig Halléban adott fel neki (16. l.).

9. kép. Ifj. Lóczy Lajos öccse, Sándor részére küldött lapja
(fotó: a szerző gyűjteményéből)

10. kép. Id. Lóczy fiának, Lulunak küldött képeslapja az Adriáról
(fotó: a szerző gyűjteményéből)

1909-ben Budapesten érettségizett a Kegyesrendi Gimnáziumban. Egyetemi tanulmányait Zürichben végezte édesapja barátjának, Heim Albertnek irányításával. 1914-ben Zürichben avatták doktorrá. 1916-ban nevezték ki tanársegéddé a Budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem földtani tanszékére. 1919 januárjától lett a tektonikai geológia magántanára. Négy évvel később a Közgazdasági Egyetemen tanított, 1925-ben tanszékvezető lett. Ebben az időben Budapesten lakott öccsével együtt a VIII. ker. Baross utca 28. szám alatt. Később a VII. ker. Ajtósi Dürer sor 27-be költözött. 1932-1948 között volt a Földtani Intézet igazgatója. Nyaranta külső munkatársként részt vett a Földtani Intézet terepi munkálataiban is. Igazgatóként a

kőolaj- és földgázkutatásra is nagy súlyt fektetett. 1920-1929 között főleg külföldön dolgozott olajgeológusként, három évig Indonéziában, majd Ecuadorban volt kiküldetésben. Az évtized végén már Európában (Galícia, Albánia, Görögország) tevékenykedett. Külföldi kongresszusokon rendszeresen tartott előadásokat.²³

Nagy fordulatot jelentett életében, hogy 1946-ban engedélyt kapott arra, hogy tartósan külföldön dolgozzon. Marokkóban majd Törökországban kutattott olajat. Az 1950-es évek után Görögországban és Paraguayban dolgozott. 1951-ben utazott először Brazíliába, mely későbbi otthona is lett. 1954-től a brazil állami olajvállalat szakértője lett. 1958. január 1-én kapta meg a brazil állampolgárságot. Rövid ideig Iránban is dolgozott.

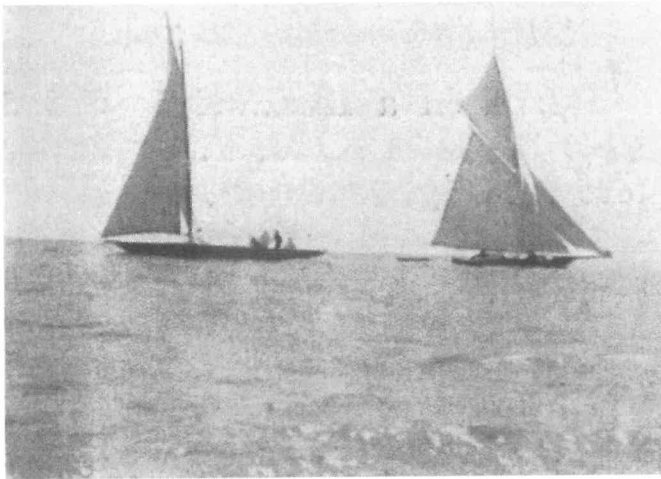

11. kép. Ifj. Lóczy Lajos portréja
(fotó: *Élet és Tudomány*, 2019)

1961-ben telepedett le végleg Brazíliában, amikor elfogadta a Rio de Janeiro-i Egyetem állásajánlatát. Itt egyetemi tanárként szerkezeti földtant tanított. 1967-ben a Brazil Tudományos Akadémia tagjává választották. 1973. december végén vonult nyugdíjba. 1975 májusától haláláig az akkor alapított állami nukleáris szervezet (Nuclebras) állandó szakértője lett.

Apja munkásságát folytatva, mind a Balaton, mind pedig a Himalája kapcsán tett geológiai megállapításokat. Több mint 90 közleménye jelent meg. Ahogy Cholnoky említette Lóczy gyermekei kiváló vitorlázók, hegymászók voltak. Ifj. Lóczy 1907-ben apjával megmászta az Etnát is.

Ifj. Lóczy, mint a Balaton szerelmese szeretett vitorlázni, a Királyi Magyar Yacht Club választmányi tagja is volt. 1925-ben a „Pinguin“ nevű kielei (kutter) hajót vezette, mely ekkoriban gr. Károlyi Imre tulajdonában volt. A hajó később a K. M. Y. C., majd a Kir. M. Folyamórség birtokába került.

12. kép. Az ifj. Lóczy által is vezetett Pinguin és a Tramontana II. az almádi partok előtt
(fotó: Vizisport, 1926)

Az 1930-as években a saját tulajdonában lévő, osztályon kívüli tőkesúlyos „Léda”-n vitorlázott. A hajó korábban a kielei hajók csoportjában indult. A visszaemlékezések szerint id. dr. Lóczy Lajos Angliából hozatta be a „Léda”-t, mely 1912-ben már Gálos Kálmán tulajdona volt.²⁴ Megjegyezzük, id. Lóczy 1906-ban belépett a Stefánia Yacht Egyletbe.²⁵ Egy másik forrás szerint hazánk második legidősebb hajóját, a Lédát, 1899-ben, Cowes-ban (Nagy Britannia) építették, és 1926 körül ifj. dr. Lóczy Lajos hozatta a Balatonra.²⁶ Ami biztos, hogy a „Léda” nevű hajó 1912–1925 között Gálos tulajdonában volt, ennek a vitorlásnak (néhol Léda II. szerepel) Latinovits hajóteste és 4 hengeres Hansa & Lloyd-motorja volt. Gálos Kálmán 1925-ben bekövetkezett halála után, 1926-ban a hajót már Schuller István tulajdonos vezette. Feltehetőleg tőle vásárolta meg a vitorlást ifj. Lóczy Lajos. 1930 nyarán a Nemzeti Újság vándordíjáért folyó vitorlásversenyen ifj. Lóczy Lajosné indult a Léda fedélzetén Ugron Gáborral²⁷ és Imrével. 1930 után ifj. Lóczy számos balatoni vitorlásversenyen vett részt a Lédával. A

Lóczy család később is jó barátságban állt többek közt Iklódy-Szabó Jánossal²⁸ (telekszomszédjukkal) és Ugron Gáborral, a Magyar Vitorlás Yacht Szövetség elnökével, a híres Rabonbán tulajdonosával. Lóczy öccse, Sándor a „Csalóka” II. 8. nevű 14 m² jolle-n hajózott. Az 1936-os Nemzetközi Vitorlásverseny résztvevőit Lóczy Lajos vendégül is látta. „Nagyszerű borpincés uzsonnát rendeztek dr. Lóczy Lajosék Csopakon, amelyről a legvidámabb hangulatban távoztak a külföldiek.”²⁹ A következő évben József Ferenc főherceget és feleségét fogadta, 1938-ban pedig ismét vacsorát adott a vitorlás társadalom színe-javának. A csopaki esten ott volt Darányi Kálmán volt miniszterelnök is. Támogatta a Gróf Széchenyi Emil Emlékverseny lebonyolítását, és előadásokat tartott a füredi Magyar Vitorlás Iskolában. Ifj. Lóczy még a háború idején is vitorlázott.

13. kép. Ifj. Lóczy Lajos és családja balatoni vitorlásuk, a Léda (II.) fedélzetén. b-j.: ifj. Lóczy Lajos, legifj. Lóczy Lajos (Louis) és Gomperz Magdolna
(fotó: Jánossy-Pejtsik felvétele, Színházi Magazin, 1943)

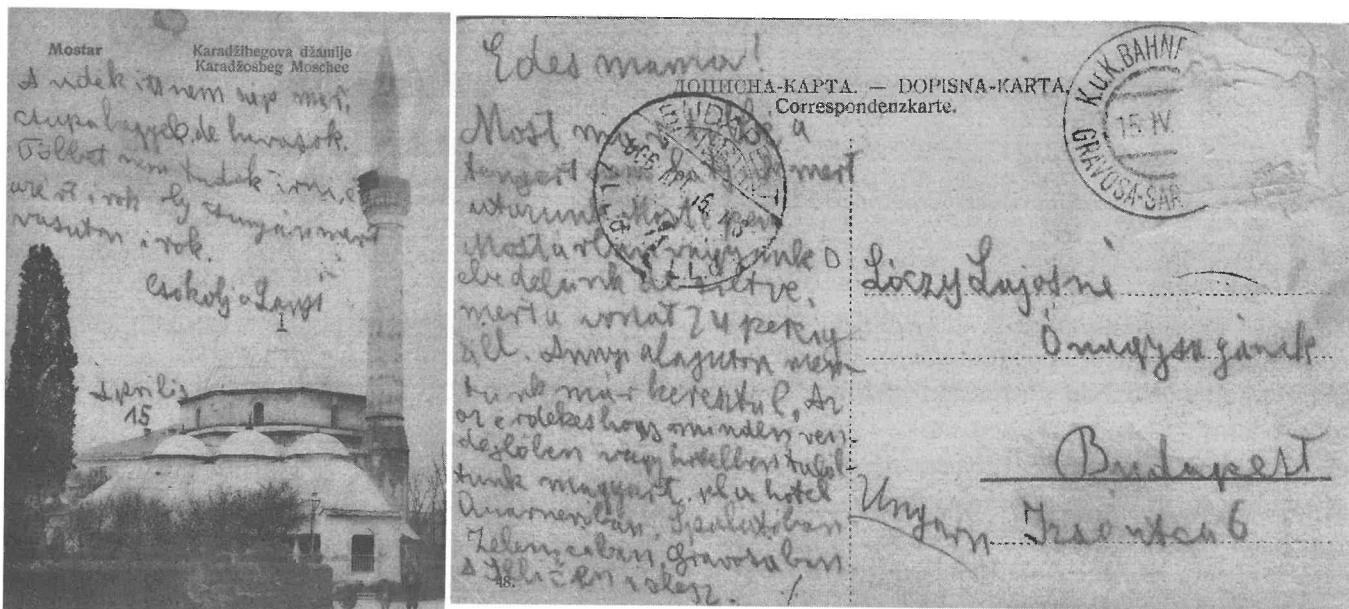
A visszaemlékezések szerint „Ifj. Lóczy Lajos valóságos reinkarnációja apjának. Ugyanaz a széles homlok, ugyanaz a merész orr, Ugyanaz az energikus áll, ugyanaz az elmélyedő szempár és ugyanaz a közvetlenség, nyugalom és öntudatos föllépés. Csak a járása más (...) Ifj. Lóczy Lajos keményen jár, szinte katonásan.”³⁰

Lóczy 1926-ban vette feleségül Gomperz Magdolnát. Feleségével 1967 után csaknem minden télen Magyarországon töltöttek néhány hetet. Rokoni és baráti kapcsolataikat ápták, Lóczy a hazai szakmai eredményeket is figyelemmel kísérte, számon tartotta. 1973-ban az apjáról elnevezett füredi gimnáziumot is meglátogatta.³¹ 1980 januárjában súlyos betegen, saját szavai szerint, búcsúzni jött hazájától és övéitől.³² 1980. június 9-én Rio de Janeiró-ban hunyt el. Neje 1988-ban halt meg. Egy gyermekről van tudomásunk, ő legifj. Lóczy Lajos (Louis Loczy). Luisnak első felesége Hammerschmidt Barbara volt, második neje egy Fraser lány lett.

Dr. Lóczy Sándor (1893-1977)

Lóczy Sándor, a családban csak „Sanyi”, bátyjához hasonlóan Zürichben végzett. Fiatal korában apjával számos külföldi utazáson vett részt erről

tanúskodnak édesanyjának írt lapjai is. 1906 áprilisában egy adriai utazásról – mai Montenegró és Horvátország területéről – négy képeslapot küldött (Mostar, Dubrovnik, Sibenik, Zelenika) a mamának (17–18–19–20. l.). Élményei közt beszámol arról, hogy milyen volt hajózni, hogy sok magyarral találkozott szinte minden településen, valamint arról, hogy mennyire lenyűgözte őt a mediterrán térség növényvilága. A következő év tavaszán pedig egy dél-olaszországi kirándulásáról írt lapokat édesanyjának. Fiuméből hajóztak át apjával és bátyjával Itáliába, ahol főként a helyi vulkánokat tekintették meg. Eljutottak Pompeibe és Nápolyba a Vezúvhoz, illetve Szicíliába is, ahol a környékbeli kis vulkáni szigeteket nézték meg (21-22-23-24. l.). Id. Lóczy Lajos meghívására a már Kolozsváron tanító Cholnoky hallgatóival együtt vett részt a tanulmányúton. Az Etnát Cholnoky Jenő és ifj. Lóczy Lajos is megmászta.³³

14. kép. Lóczy Sándor édesanyjának küldött mostari képeslapja

(fotó: a szerző gyűjteményéből)

Sándor a Műegyetemen gépészmérnök lett, majd apja halála után Hollandiában tartózkodott, mint egyetemi asszisztens. Fiatal korától fogva vonzotta a repülés így ebben az irányban helyezkedett el. 1924-ből öt lap maradt fent, melyeket az akkor Amszterdamban tartózkodó Sanyinak (Alexander von Lóczy) írtak. Lóczy Sándor ekkor a Fokker repülőgépgyárnál dolgozott. Egy alkalommal testvére, Lulu látogatta meg, melyről előre tájékoztatta öccsét (25. l.), valamint három barátja, Gyula, Henrik és Kálmán írtak neki (26–27–28. l.). Henrik nevű barátja, aki akkor éppen a Bodeni-

tavon vitorlázott, a hajózás szépségeit ecsetelte, de magánéleti kérdésekben is véleményt formált. Érdeklődött, barátja és annak bátyja mikor nősül meg? Megjegyezzük, Lulu két év múlva, Sanyi csak tíz évvel később lett házas ember. Henrik irigylésre méltónak tartotta, hogy Sanyi a repüléssel foglalkozhat. Kálmán barátja reményét fejezte ki, hogy Sándor karácsonyra hazatér Magyarországra. Az ötödik lapot Sipos István újságíró jegyzi, aki levelében szívességet kért a mérnöktől, hogy szóljon pár jó szót az érdekében a Fokker gyárban (29. l.). Az ezt megelőző évben német nyelvű leve-

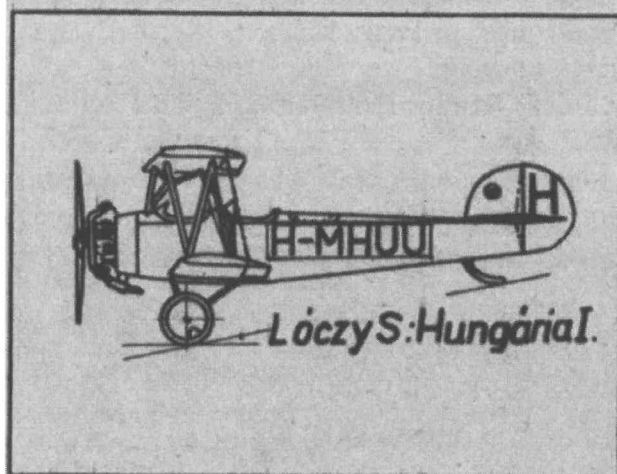
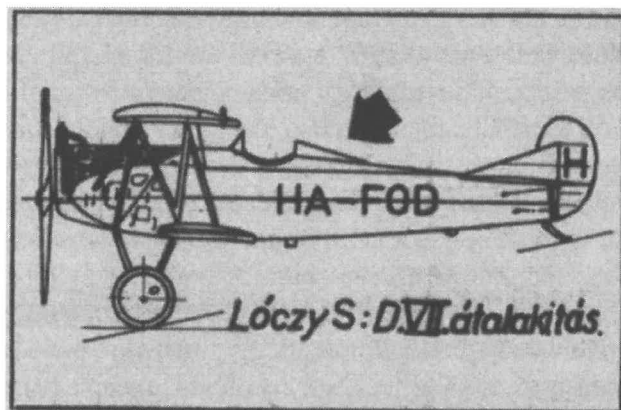
lező lapot (J. H. Eijeknan) is kapott a már Hollandiában tartózkodó mérnök (30. l.).

15. kép. Ifj. Lóczy Lajos gépelt levelezőlapja a Hollandiában tartózkodó öccsének, Sándornak címezve (fotó: a szerző gyűjteményéből)

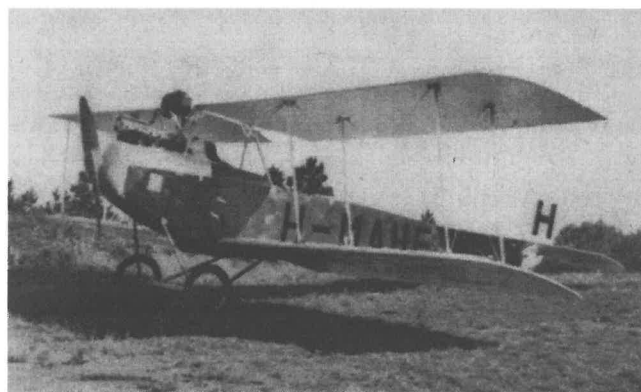
Lóczy Sándor légügyi tanácsos, majd m. kir. légügyi műszaki főtisztviselő lett Budapesten. A repülőipar újrászervezése során, 1925 táján, 35–40 fővel jött létre a sóstói (Székesfehérvár mellett) Központi Repülőgépjavitó üzem, ahol Lóczy Sándor is munkát kapott. A konstrukciós osztályt vezette, mivel korábban a Fokkernél is dolgozott és munkatársai a Műegyetem elméleti repülőtanfolyamának fiatal mérnökeiből szerveződtek. 1926-ban a m. kir. kereskedelemügyi minisztérium, „Légi forgalmi ügyek” szakosztálya (M. Kir. Légügyi Hivatal), „Műszaki ügyek elméleti, tudományos és konstrukciós vonatkozásokban. Műszaki adminisztráció. Szakirodalom és műszaki statisztika” ügyosztályának alkalmazásában állt. 1927-ben már a repülőgép javítások mellett az Udet iskolagép átszerkesztését is a sóstói üzemben végezték, illetve Hungária néven gyártották annak tovább fejlesztett változatát. A sóstói üzemben kb. 130 gép készült, legjelentősebb konstrukciójuk a „Nemere” és „Káplár” nevezetű repülőek voltak. Lóczy Sándor nevéhez köthető a „Kis Brandi” iskolagép (Brandenburgi iskolagép alapján), és a „Hungária” (Udet „flamingo” alapján) gép megtervezése, valamint a Fokker D VII. korszerűsítése is.³⁴ A Kis Brandiből és a Fokkerből egy-egy a Közlekedési Múzeum birtokában volt.

1942-ben őrnagy, majd alezredes repülő hadmérnök lett. Kevesen tudják, hogy a második világháború idején, mint repülőmérnök alezredes a léginavigáció fontos eszköze, az INS (Inertial Navigation System) kifejlesztője volt.³⁵ Ekkoriban Budapesten a III. ker. Zápor utca 2/b. szám alatt lakott, később a Bernáth Géza utcába költözött. Számos szabadalom köthető a nevéhez (pl. gázturbina hűtött lapátkákkal, forgószárnyas repülőgép).

16. kép. Lóczy Sándor repülőgéptervei (fotó: Repülés, 1967)

Honvéd repülő-főmérökként a repülőakadémián is tanított. Ő futotta be a legérdekesebb karriert a repülőknél: polgári személyből egyszerre százados lett. Nem részesült újonckiképzésben. Valódi tudós volt, neve ismert volt repülőgép tervező és építő körökben. A visszaemlékezések szerint „nagyon jóindulatú ember volt, lelkes tanár és igazán mindent megtett azért, hogy a fejünkbe valami tudást verjen. Aerodinamikát, Repülőgéptant, Mechanikát és Anyagismeretet tanított.”³⁶

17. kép. A Lóczy Sándor tervezte „Kis Brandi” iskolagép fotója (fotó: Repülés, 1982)

Mint említettük nem csak a levegő, hanem a vizek kedvelője is volt. Lóczy a Balatonon a „Csalóka” nevű jolle-n vitorlázott, 1931-ben a „Lázadó” vitorlás legénységének tagja volt.

1934 decemberében vette feleségül poltári és kovácsi dr. Kováts Lajos törvényszéki vizsgálóbíró lányát, Kováts Évát (1906-1982). A háború után bátyját követve ő is Dél-Amerikában telepedett le. Rióba, majd São Pauloba költözött. Itt halt meg 1977-ben. A gyermekek közül csak egy lányukról van információnk.

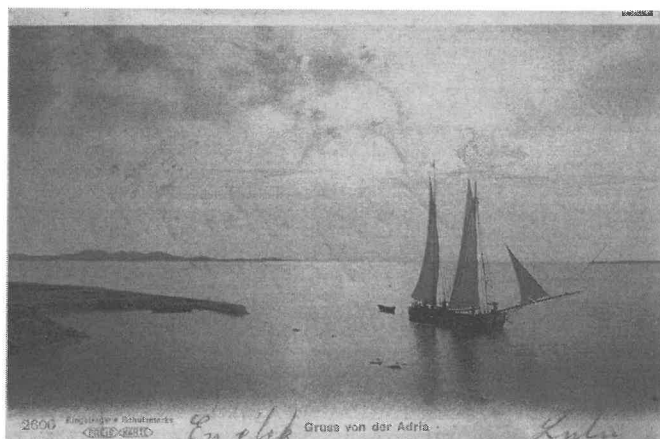

18. kép. Lóczy Sándor feleségével és kislányával
(fotó: geni.com)

Lóczy Magda (1899-1982)

Lóczy Magda a családban csak „Baba”, a tudós legfiatalabb gyermeke volt. Édesapjától és testvérétől, Lulutól is három lap került be a családi hagyatékba. 1909-ben az Adrián tartózkodó bátyja, rövid tömör üzenetben tudatta hűgával: „Én élek” (31. l.). Ezen kívül apja Landeckből és a Bodeni-tó mellől is küldött képeslapot neki (32-33. l.). A levelek alapján tudjuk, hogy Magda és édesanyja rendszeresen tartózkodtak Erdélyben, Ópáloson és Magyarországban is.

1926 októberében ment férjhez ifj. zilahi Éltető Ákos banktisztviselőhöz, Éltető Ákos kereskedelmiügyi államtitkár fiához. Magda hosszú éveken át segített édesapja közet-, illetve talajkutató munkáinak megszervezésében és műveinek összeállításában. Többször felidézte emlékeit híres apjáról a különböző lapokban. Budapesten IX. ker. Mester u. 24. szám alatt élt. 1961-ben megözvegyült. Lóczy Magda minden évben tavasztól ősziig a kellemes hónapokat Füreden töltötte. Halála után, 1982. május 18-án az arácsi temetőben helyezték örök nyugalomra. A források szerint nem született gyermeke.

19. kép. Ifj. Lóczy Lajos hűgának küldött képeslapja
(fotó: a szerző gyűjteményéből)

20. kép. Id. Lóczy, lányának feladott lapja Landeckből
(fotó: a szerző gyűjteményéből)

Összegzés

A Lóczy család hagyatékából előkerült több mint 30 lap az 1896 és 1924 közötti időszakban keletkezett. A családtagok közül hatan jelennek meg ezeken a lapokon. A képes- és levelezőlapok közül a legtöbbet id. Lóczy Lajos és kisebbik fia, Sándor írta (8-8 lap). Őket követi Ifj. Lóczy Lajos (4) és Lóczy Fanny (1). A további üzeneteket, kollegák, barátok jegyzik (12 lap). Ha a címzettek nézzük a legtöbb lapot a feleség és édesanyja, id. Lóczy Magda (10 lap), őt követi fia, Sándor (8) és férje, id. Lóczy Lajos (7). Ifj. Lóczy Lajos és hűga, Magda, 3-3 lapot kapott a család tagjaitól. A nagynéninek – Lóczy Fanninak – pedig egy lapot címeztek. Egy képeslap sajnos nem volt megcímezve. A lapok segítségével bepillantást nyerhettük a család életébe, leginkább külföldi utazásaikba. Mivel a legtöbb lap Lóczy Sándor nevéhez köthető, feltehetőleg az ő személyes gyűjteményében maradtak fent ezek az érdekes és értékes képes- és levelezőlapok

Jegyzetek

1. Nagy Iván (1907): Nógrádvármegye története az 1544-ik évig. Balassagyarmati Könyvnyomda Szövetkezet, Balassagyarmat. 157.
2. Kempelen Béla (1913): Magyar nemes családok. 6. k. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest. 409–411.
3. Nagy Iván (1860): Magyarország családai, címerekkel és nemzékrendi táblákkal. 7. k. Ráth Mór, Pest. 152–153.
4. Cholnoky Jenő (1920): Lóczy Lajos. Földrajzi közlemények, XLVIII. k. 6–10. f. 33–74.
5. Cholnoky Jenő (1870–1950) geográfus, földrajztudós, id. Lóczy Lajos munkatársa és barátja
6. Cholnoky Jenő (1920): Lóczy Lajos. Földrajzi közlemények, XLVIII. k. 6–10. f. 33–74.
7. Brezsnaynszky Károly (2020): „Hálát adok a sorsnak, hogy megengedte nekem a magyartudományosságunk becsületét szerezniem” Száz éve hunyt el Lóczy Lajos geológus és geográfus. Honismeret, 48. évf. 5. sz. 6.
8. Halaváts Gyula (1853–1926) geológus, paleontológus
9. Gáspár Ferenc (1861–1923) orvos, utazó. Legismertebb munkája „A Föld körül” c. 6 kötetes útleírás
10. Fejérpataky László (1857–1923) magyar történész, egyetemi tanár, akadémikus. Az Országos Széchényi Könyvtár igazgatója, és a Magyar Nemzeti Múzeum főigazgatója volt
11. Krenner József (1839–1920) ásványkutató, az MTA tagja
12. Semayer Vilibáld (1868–1928) antropológus, néprajzkutató, muzeológus, a Néprajzi Múzeum jogelőd intézményének igazgatója volt
13. Laczkó Dezső (1860–1932) geológus, paleontológus, az általa alapított veszprémi múzeum (ma: Laczkó Dezső Múzeum) első igazgatója. Id. Lóczy és Cholnoky személyes jóbarátja és munkatársa
14. Varjú Elemér (1873–1945) művelődéstörténész, muzeológus, könyvtáros, az MTA levelező tagja
15. Tóth-Bencze Tamás (2020): A Himalájától a Balatonig – 100 éve halt meg id. Lóczy Lajos. Füredi História, 2020/1. 23–27.
16. Cholnoky Jenő (1920): Lóczy Lajos. Földrajzi közlemények, XLVIII. k. 6–10. f. 33–74.
17. Fritz Frech (1861–1917) német geológus, paleontológus, a Balaton-kutatás külföldi résztvevője. Cholnokyról egy ammoites ősmaradványt is elnevezett (Trachyceras Cholnokyi)
18. Stein Aurél (1862–1943) Kelet-kutató, az MTA tiszteleti tagja
19. Halász Gyula (1881–1947) fordító, földrajztudós, a Magyar Földrajzi Társaság titkára
20. Magyarság. 1922. 8. 10.
21. Cholnoky Jenő (1920): Lóczy Lajos. Földrajzi közlemények, XLVIII. k. 6–10. f. 33–74.
22. Dr. Kubassek János, az érdi Magyar Földrajzi Múzeum igazgatójának személyes közlése. Kubassek János kétszer találkozott ifj. Lóczy Lajos feleségével.
23. Erdélyi Mihály (1983): Ifj. Lóczy Lajos. Bányászati és Kohászati Lapok – Kőolaj és Földgáz 16. (116.) évf. 8. sz. 254–255.
24. Csemussi Gábor (2007): Az I. Y. R. U. bölcsőjénél. Vitorlázás, 2007 6. sz. 45.
25. Mácsai Anetta (2010): Lóczy Lajos, a földrajztudomány hazai megújítója. Füredi História X. évf. 4. sz. 12–13.
26. Szekeres (2010): A legendák velünk élnek. Hajó. 18. évf. 2010 márc. 34.
27. Ugron Gábor (1880–1960) politikus, belügyminiszter, országgyűlési képviselő
28. Iklódy-Szabó János (1877–1943) jogász, a balatoni kultusz egyik emblemikus figurája. A Lóczy és a Cholnoky család nyaralószomszédja
29. Vízi Sport. 10. évf. 9. sz. 1936. 9. 1.
30. Rapaics Raymund (1925): Egy világljáró magyar a világ hallgatag térképén. Pesti Napló, 1925. 7. 5. 10.
31. Lóczy Lajos fia Balatonfüreden. Veszprém Megyei Napló, 1973. 1. 23. 1.
32. Erdélyi Mihály (1984): ifj. Lóczy Lajos 1891–1980. Földtani Közlöny, 114. évf. 2. sz. 235–237.
33. Kubassek János (2002): Cholnoky Jenő természetábrázoló művészete. Érd, 235.
34. Winkler László (1967): Magyar repülőkonstrukciók Rákostól napjainkig. Repülés, 20. évf. 12. sz. 8.
35. Repülés. 20. évf. 12. sz. 1967. 12. 1.
36. Péterdi A. János (1995): Az 1939. augusztus 20-án felavatott évfolyam története. Magyar Szárnyak, 23. évf. 23. sz. 257.

BAÁN BEÁTA

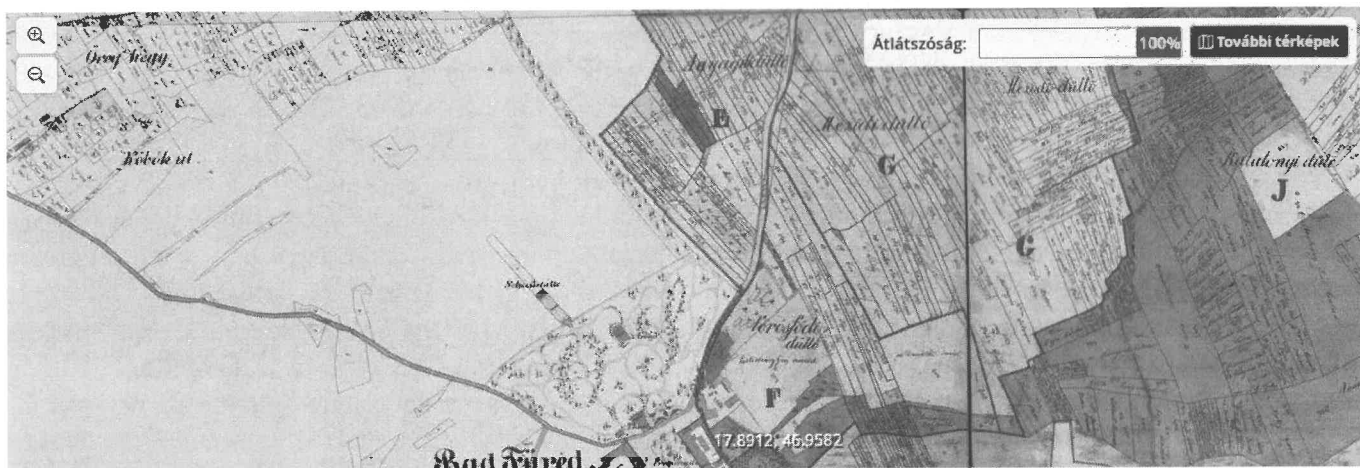
A NAGY RÓZA HÁZ LAKÓI

A ház, ahol életem első 25 évét éltem, a ház, amit, bár áldatlan lakhatási körülmények voltak, de mégis nagyon szerettünk, a ház, amelyről gyerekkorunkban azt gondoltuk, hogy kincseket rejt és lelkesen ástunk, a ház, amely egy őspark közepén áll a Petőfi utca 12 szám alatt és Nagy Róza házáként él a köztudatban, bár a közel 130 év alatt mindössze 35 évig volt Nagy Rózáé.

Repüljünk vissza az időben: A ház még tervben sincs, a Petke-dűlőben járunk, Füred egyik legszebb és legjobb szőlőtermő vidékén.¹ A dűlőút neve valószínű személynévből származik, akár az arácsi Petke családról is kaphatta a nevét. Mára már beépült a terület. Ha gondolatban húznánk egy vonalat a mai OTP fiók épületétől a Vass Elemér utca vonalán egészen fel az Arácsi útig a Petke-

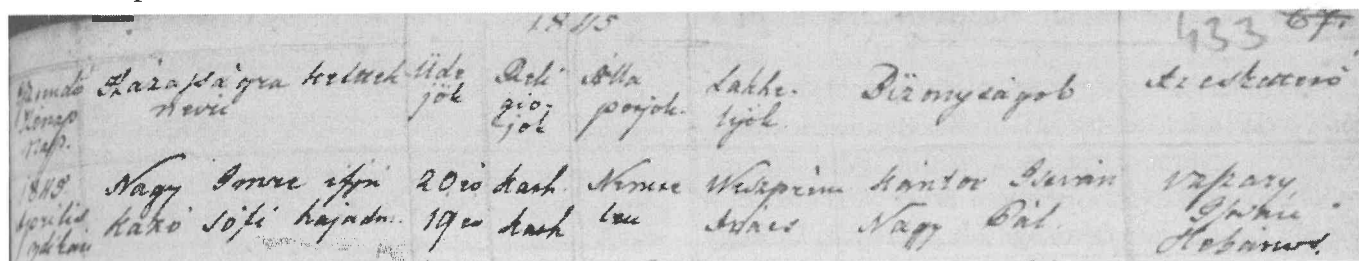
dűlő nyomvonalát követhetnénk.² Ne felejtsük el: vasút még nincs, majd csak 1909-ben indul el a vonatközlekedés. A Köbölkútnak nevezett területtől délre (Ma: Arad utca, Illés János utca környéke) terült el az 1416-os helyrajzi számú nemesi birtok, Bereczky Gábor kisbirtokos tulajdona.

A térkép 1858-as, de a beépítettség tekintetében nem sokban tér el az 1890-es állapotoktól.³

Nagy Róza 1894. november 6-án a szántót vásárolja meg 1300 Ft-ért. Ezidőtájt alakul ki a mai 71-es út, a Petőfi utca őse és már valószínű volt, hogy a déli vasút után sor fog kerülni egy, az északi parton haladó vasútvonalra is. A közlekedés fejlődése magával vonja a település fejlődését. A felparcellázott és nyaralóházak építésére eladásra kínált terület a mai Petőfi utca és a vasúti sín határolta rész. Akkor se nem Füred, se nem Fürdőtelep, de nem is Arács. Az országút túloldalán ott az Angolpark (ma Kiserőnek hívjuk), benne a színpark. Egy könnyű séta a forrás és a Balatonparti sétány. Egymás után épülnek a villák, amelyek nem csak a tulajdonosok pihenéséül szolgálnak, hanem többségük bérbé is vehető. Itt kezd meg Nagy Róza az építkezést.

Nagy Rózáról, aki Vaszary Kolos hercegprímás hűséges házvezetőnöje volt, úgy tudtuk, hogy arácsi lány. Valójában Veszprémben született és első éveit ott is élte. Édesanyja Kazó Zsófia viszont arácsi. Ebben az időben Füreden és Arácson nem lévén plébánia a katolikusok keresztelését, házasságát, temetését a paloznaki plébánián jegyezték be, a szertartást az ottani plébános végezte el. Róza leendő szüleit 1845. április 3-án Paloznokon eskette meg a plébános. A vőlegény a 20 éves veszprémi Nagy Imre, a menyasszony a 19 éves arácsi Kazó Sofi. Az esketést végző plébános pedig Vaszary István. Úgy kanyarította a sors, hogy a Vaszary család mindig jó irányba terelte Nagy Róza életét. Vaszary István a későbbi hercegprímás Vaszary Kolos legidősebb testvére volt, évtizedekig hozzá tartoztak a füredi körzet katolikusai.

Ingyatlan árverések.

Árverés. Pk. 63/5. 1933. szám. Végrendelet hátrahagyása mellett elhalt Nagy Róza volt balatonfüredi lakos hagyatéka ügyében az örökösök kérelmére a kir. járásbíróóság 1416/a. hrszámú ingatlanok bírói árverés joghatályával bíró önkéntes bírói árverésen leendő eladását az 1894. évi XVI. t. c. 95. §. a) pontja alapján ezenel elrendeli s az árverési feltételeket az 1894. évi XVI. t. c. 97. §. 1. bekezdése értelmében következőkben állapítja meg:

1. Árverés tárgyát képezi a balatonfüredi 2662. sz. telekjegyzőkönyvben A. + 1. sorszám, 1416/a. hrszám alatt felvett 1235 négyyszögöl területű ingatlan, a rajta levő lakóházzal és összes tartozékaival együtt.

2. Az árverés tárgyát képező ingatlanra, mint szolgáló telekre a 736/1933. tkvi számú végzéssel az 1416/B. hrsz. ingatlan mindenkor tulajdonosa javára bekebelezett gyalog-úti és kufhasználati szolgalmi jog az árverés által nem érintetik, az az árverés tárgyát képező ingatlan tovább is terheli.

3. Kikiáltási ár 40.000 (negyvenezer) pengő, melyen alul az ingatlan el nem adható.

4. Az árverés szándékozik kötelesek a kikiáltási ár 10 százalékát, vagyis 4.000 (négyezer) pengőt az árverés megkezdése előtt az árverést fogantató bírói kiküldött kezéhez készpénzben letenni s az árverési feltételeket aláírni.

Az, aki az ingatlanért a kikiáltási árnál magasabb ígéretet tesz, ha magasabb ígéretet nálánál senki sem tesz, köteles a letett bánatpénzt a megígért legmagasabb vételár 50 százalékra nyomban kiegészíteni, ellenkező esetben ígérete figyelmen kívül marad és az árverésen, melyet nyomban folytatni kell, tovább részt nem vehet.

Vevő a vételár másik felét az árverés jogerőre emelkedését követő 15 nap alatt köteles Nagy Róza hagyatéka tömege javára bírói letéibe helyezni.

Vevő köteles az ingatlant terhelő és az árverés napja után esedékes adókat, egyéb közterheket és átruházási illetéket a vételárba való betudás nélkül viselni.

Ha az árverés napjától számított 8 nap alatt elterjesztést, és 15 nap alatt utóajánlatot nem adnak be s a vevő a teljes vételárát lefizette, a telekkönyvi hatóság a vevőnek nevére átírja az ingatlant.

Ha a vevő az árverési feltételeknek a kitűzött időben eleget nem tesz, bánatpénzét elveszti s az érdekeltek bármelyikének kérelmére a telekkönyvi hatóság újabb árverést fog elrendelni.

Az árverési feltételek a hivatalos órák alatt a telekkönyvi hatóság helyiségében megtekinthetők.

Az árverési hirdetmény a hivatalos lapban közzéteendő s közhirrététel végett Balatonfüred, Balatonarács Tihany, Ászó község előjáróságainak megküldendő.

Az árverés határnapja 1933. évi június hó 30. napjának délelőtti 9 órája a balatonfüredi kir. járásbíróóság telekkönyvi helyiségében.

Az árverés fogantatóására a felek egyező kérelmére dr. Magyar Ferenc balatonfüredi kir. közjegyzőt küldi ki a bíróság.

Jelen árverési hirdetményt az árverésnek a telekkönyvben való feljegyzése és az árverés fogantatóására céljából szükséges további intézkedések végett az 1894. évi XVI. t. c. 97. §. 2. bekezdése értelmében a balatonfüredi kir. járásbíróóság, mint telekkönyvi hatóságot megkeresi. Balatonfüred, 1933. évi május hó 23. napján. A balatonfüredi kir. járásbíróóság, mint telekkönyvi hatóság.
N 6585

Kik az örökösök: Róza halálát Branizsa István jelentette be az anyakönyvi hivatalban és éppen ő és a Branizsa család kimaradt az örökösök sorából, így szerencsének mondható, hogy nem sikerült árverés útján értékesíteni a villát, mert 1934-ben⁶ a balatonfüredi járásbíróóság utóöröklés jogcímen átjegyezteti a telekkönyvben az örökösök nevét, bekerül a Branizsa család.

Az örökösök, azaz Róza testvéreinek leszármazottjai hercegprímási birtokokon éltek, dolgoztak. Écsy László halála után Écsy örököse unokaöccse, Écsy József⁷ lett, aki egyben az adoptált fia volt. Nem sokkal a nagybátyja halála után elköltözik Füredről, Vaszary Kolos 1899-ben kinevezi alszámvevőnek Esztergomba. Róza rokonságából többen szintén Esztergomba, illetve a környékre költöznek, ott kapnak munkát.

Mivel Rózának nem volt egyenesági leszármazottja – soha nem ment férjhez – a testvérei, vagy a már elhalt testvérei gyerekei örökölnek. Itt kerül be a telekkönyvbe az első tévedés: Az egyik örökös, ráadásul az, aki a végzés szerint 10/20-ad részt örököl Kovács Laura, özvegy Nagy Imréné. Csak hogy Kovács Laura nem vér szerinti rokon, ő Róza legfiatalabb öccse özvegye. Keresztneve Eleonóra, Lórának becézték, ebből lett később a Laura alak.

A két évvel későbbi utóöröklésnél özvegy Nagy Imréné részét osztják újra. Érdekes módon az első bejegyzésben özvegy Nagyné mellett az ő gyerekei is örökösök. A kavarodást valószínű az okozhatta, hogy a néhai Nagy Imrének és Kovács Eleonórának volt Imre nevű fia is, akinek a feleségével, azaz saját menyével keverhették össze.

Mint írtam: az Écsy család és Vaszary Kolos Róza családját is segítették: Az ifjabb Nagy Imre, Róza testvére és annak családja így kerül előbb Zalaapátiba, ahol Imre vincellérként dolgozott, majd Bajcsra⁸ uradalmi kertésznek. Mindegyik munkahelye primási birtok, közvetve Vaszary Kolos a munkáltató. Imre legidősebb lánya végül Esztergomban telepedik le a férjével. Második lánya visszatér Füredre, a többiek szétszóródnak. Adataik keresése és közlése a törvény által megszabott kutathatósági időhatáron kívül esik, azért nem tudtam követni, hogy ki merre élt később. Imre végül Balatonfüreden, mint nyugalmazott főkertész halt meg.

A végleges örökösödés szerint Róza azon testvérei, akik megérték a felnőttkor örökölték: Zsófi, Imre és Mária.

Zsófi 1932 előtt halt meg, férje Novotny Péter vrazoni (Szlovákia) illetékességű nyerges. Házas-

sággötésük után (1890 után) költöznek Füred fürdőre, ahol az apa kárpitusként dolgozik. A gyerekeik itt születnek. Róza halálakor Zsófi élő gyerekei, mint örökösök: Novotny Imre, István, aki még kiskorú, József és Augusztina. Az utóbbi neve is több variációban fordul elő: Augusztina – Bencsik Lászlóné, vagy Anna – Bencsik Ferencné. Valójában Augusztina Mária névre keresztelték és Bencsik László felesége lett.

Imre szintén nem él már 1932-ben, felesége Kovács Laura (Lóra, Eleonóra) özvegy. Élő gyerekei, akik örökölnek:

Erzsébet, aki Bagotán (Ógyala, ma Szlovákia) köt házasságot és férjével (Darvas Kálmán Károly) Esztergomban telepednek le.

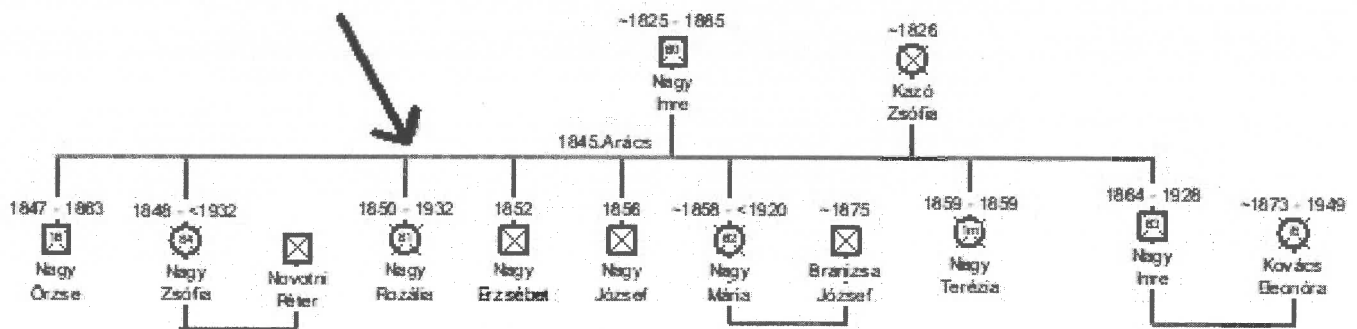
Rozália a férjével Lasztovicska Ferencsel Kemencén él, később Füredre költöznek. Anna Mária 1933-ban Török Imre felesége, Nagy Ferenc Márton ekkoriban köt házasságot, Budapesten él, Nagy László Jenő már nő. Nagy Antal József nyomára

nem találtam. Az örökösödés elején két kiskorú is van a listán, akik neve után a következő évben törülésre kerül a kiskorú ⁹ jelző.: Imre gyerekei: Mária¹⁰ és Károly.

Róza 3. testvére Mária, róla felejtkeztek meg az első örökösödésél pedig Mária unokája, Branizsa István jelentette be Róza halálát.

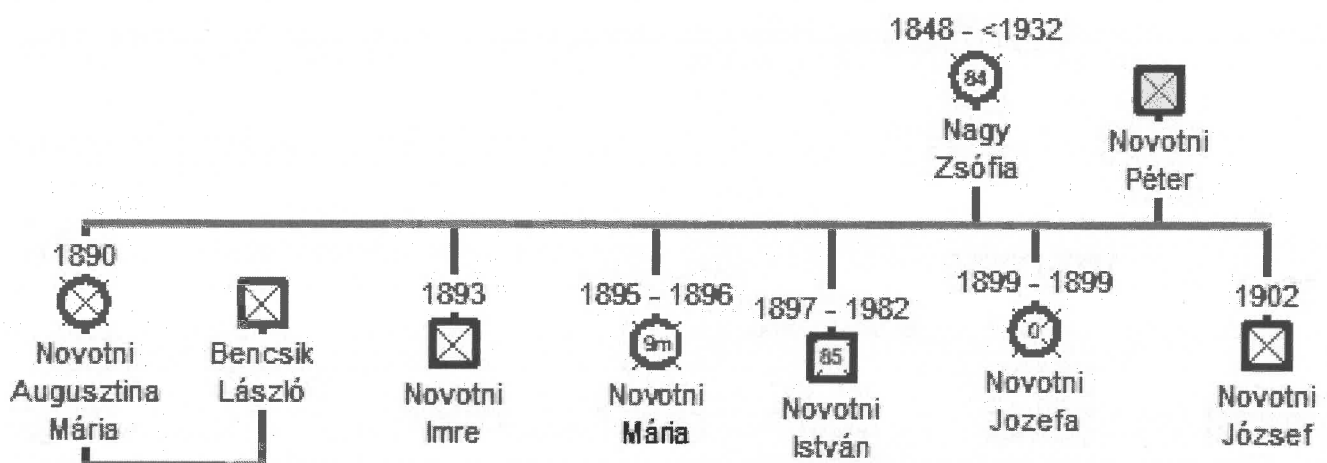
Nagy Mária Branizsa Józseffel kötött házasságot Füreden 1870-ben. A férj asztalos, Füred Fürdő katolikus papja, Jalsovits Alfréd adja össze őket. Ez azt feltételezi, hogy a pár Füred fürdőn élt, a leendő férj ott dolgozott. Nagy Mária 1932-ben nem él, az örökösök az ő még élő gyerekei lesznek: Branizsa István, Rozália, Mária, aki Amancsics Antal felesége, Ágnes, aki Stolle Ede Ödön felesége és ötödiknek belép egy unoka, ugyanis Nagy Mária Károly nevű fia 1932-ben már nem él, az I. világháborúban eltűnt, 1925-ben halottá nyilvánítják. A néhai Károly helyére lép, mint egyetlen élő gyermeke Branizsa Mária.

Róza szülei és testvérei:

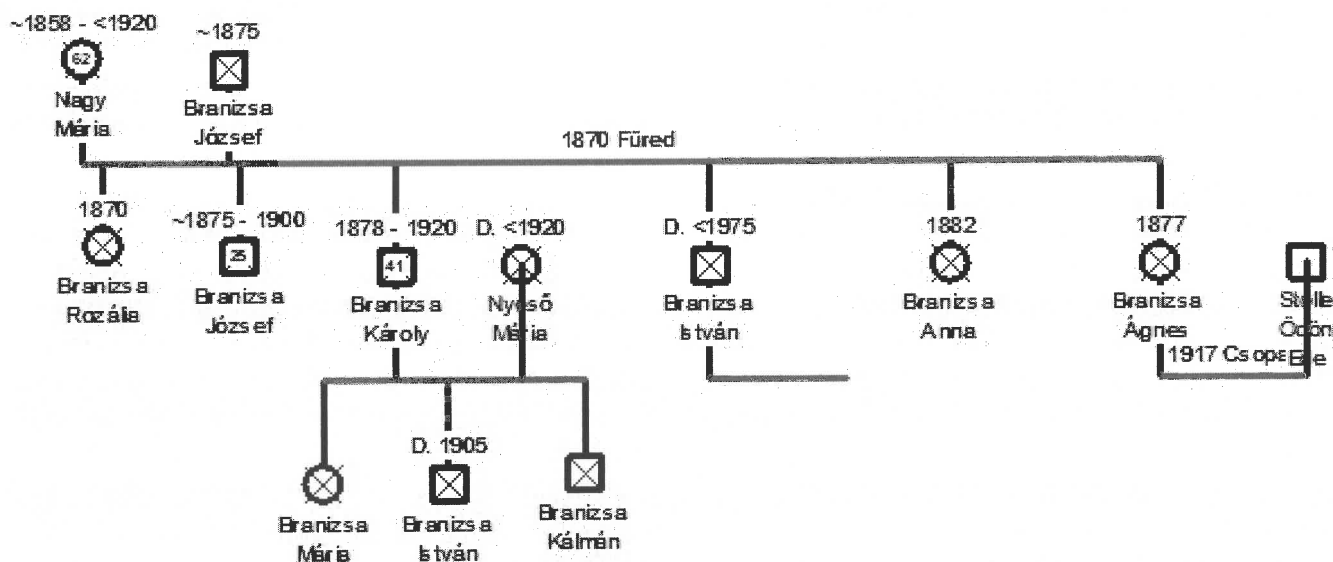

Az örökösök:

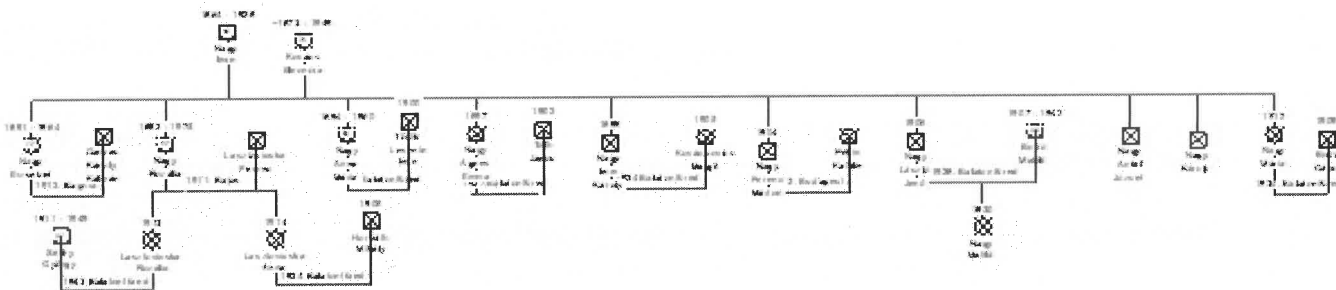
1. Zsófia ága – Novotni ág

2. Mária ága – Branizsa ág

3. Imre ága – Nagy ág

A számtalan örökös használja ugyan a villát, de nem tudnak megegyezni egymással, így aki tudja, eladja a részét.

A vevő, aki aztán apránként az összes örökös ki tudja fizetni, így az egész villát meg tudja venni a füredi Altmann házaspár. A férj: Altmann József¹¹ hadirokkantként dohánytermék árusításával foglalkozott. A villát feleségével (született Kovács Eszter) közösen vásárolják meg. Két évbe telik, mire az összes örökös kifizetik, 1936-ban végre az egész villa az Altmann házaspár nevére kerül, de nem sokáig, mert 2 évvel később eladják. Feltételezem, hogy a hadirokkant Altmann betegsége miatt nem tudott a házaspár a villa kiadásával foglalkozni.

A következő tulajdonos, aki szintén nem lakik a villában Sági József városlódi plébános volt. Sági a magánvagyonából vásárolja meg a villát

1938-ban Altmannéktól, ám a korai halála megakadályozta abban, hogy az épületet arra fordítsa, amiért megvásárolta: papi üdülőnek szánta. Végrendeletében azonban rendelkezik arról, hogy egy alapítvány keretén belül terve a halála után megvalósuljon.

Sági József Schausz Józsefnek született Köpcsényben, ami ma Ausztriában van, (Kittsee) de igen közel a Szlovák határhoz, nem messze Pozsonytól. Pappá szentelése előtt – 1901-ben még kiskorúként – magyarosítja¹² a nevét Ságira. Halálakor és az ingatlan vásárlásakor is városlódi esperesplébános volt. Számos hadikötönyes tulajdonosa, aki lelkészi hivatásának élt. Tábori esperesként megjárta az I. világháborút, volt kórházi lelkész Kaposváron, de később középiskolai tanár és tanfelügyelő is. Végrendeletében így fogalmazott: „Balatonfüreden Petőfi Sándor utca 12. szám

alatti házamat papi üdülőnek hagyom, mivel látom, hogy a ma már agyonhajszolt papok között sok a szívhajos. Ha valamikor az állam tulajdonába akarná venni – szekularizáció¹³ vagy más címen – úgy rokonaimra száll, mert nem egyházi vagyom, hanem saját birtokom. Ily esetben a rokonok érvényesítsék jogaikat. A ház berendezése a rokonoké.”

A végrendelet értelmezése a későbbiek folyamán számos vitára adott okot. Elsőként: nem tudták, hogy az örökhagyó kiket ért papság alatt. Ki legyen a villa gazdája, a birtok kezelője? Sági a villa megvétele után nekifogott a papi üdülővé alakításhoz, különböző beruházásokat végeztetett, többek között bevezettette a vizet, ellátta a konyhát háztartási eszközökkel, de halála megakadályozta abban, hogy a villa átalakítását befejezze.

A hagyatéki megbeszélésen még 1940 júniusában felvetődött, hogy Sági vajon az ország összes papságára gondolt-e, mert ebben az esetben a hercegprímási¹⁴ fórum elé kell vinni a villa ügyét. Egy hónappal később már meghallgatva a néhai Sági József ismerőseit egyértelművé vált, hogy az örökhagyó a veszprémi egyházmegye papjaira gondolt, nekik szánta a villát és nem egy országos hatáskörű üdülőt tervezett. A Közalapítvány foglalt állást a villa sorsát illetően. A Közalapítvány teljes neve: Közalapítványi királyi ügyigazgatóság, amelynek feladata volt, hogy ellenőrizze, hogy a közcélra szánt vagyont valóban közcélra fordítják, hogy az alapító szándéka és akarata teljesüljön. Így a villa nem kerülhet a veszprémi egyházmegyéhez, sem a balatonfüredi plébániához, hanem létre kell hozni egy alapítványt „Sági József Veszprémi Egyházmegyei papi üdülő alapítvány” néven. Mivel az örökhagyó az ingó értékeit oldalági rokonaira hagyta, előbb nekik kellett kiüríteniük a villát. A kulcs náluk volt, így ellenőrizhetlenné vált, hogy mit és mikor vittek el. Babics Endre¹⁵ Balatonfüred akkori plébánosa levélben fordul a kislódi plébánoshoz, aki ebben az időben Sági utóda is. Flekl Viktor válasza fennmaradt, s ebből a válaszból vehető ki, hogy mi is történt valójában. Az egyik örökös a villa kulcsának birtokában mindent kiszerezelt, amit csak tudott. Rombolással leszerelte a szobákból a mosdókagylókat is, s erre reagált úgy a kislódi plébános, hogy ugyanez az örökös Városlődön az elektromos dolgokat úgy vitte el, hogy a vezetékeket a falból tépte ki. Flekl Viktor Babics plébánoshoz írt válaszáat tájékoztatásul megküldte a veszprémi püspöknek is.¹⁶

A nyár folyamán csak annyira jutott előbbre a villa ügye, hogy Babics Endre balatonfüredi plébános fogja majd az átépítést megszervezni, a tervet elkészíttetni, de ezt csak akkor tudja, ha a kulcsokat megkapja. Fel kell szólítani az örökösöt, hogy a rongálásait javítsa ki, a mosdókagylókat hozza vissza. Tekintettel arra, hogy a házadót fizetni kell, célszerű volna bérbe adni a házat, hogy abból tudják fedezni a kiadásokat. Legjobb volna egy gondnokot kinevezni, aki a ház dolgaival, akár a bérbeadással is foglalkozik.

Ebben az időben plébános-váltásra került a sor. Babics Endrét 1943 márciusában veszprémi kánonk-plébánossá nevezték ki, ezzel üres lett a balatonfüredi plébánia. Az új plébános Gubicza Antal, aki egyben kerületi esperes és tanfelügyelő is lett és máris nyakba szakadt az akkor már Sági villaként emlegetett hagyatéknak gondja-baja. A villa lakatlan, a háború alatt a papi üdülővé alakítása lehetetlen és olyan lakót sem talál, aki biztosan megóvná az épületet.

A II. világháború szülte a megoldást. A katolikus iskola igazgatója – nagyapám – szolgálati lakása¹⁷ túl közel esett a vasútállomáshoz. Felmerült, hogy célszerű volna elköltözni tekintve, hogy ez a vasútvonal eléggé fontos, sor kerülhet a bombázására. A vasúti csomópontok tömeges bombázása – szőnyegbombázás – 1944 április elején történt. Nem sokkal később sor került a Tapolca elleni első légitámadásra is. A repülőgépek Nagykanizsa és Zalaegerszeg felé a Balaton felett repültek, számítani lehetett az esetleges kényszerbombavetésre is. Nagyapám megosztotta aggodalmát felettesével, az új esperessel. Megállapodtak, hogy nagyapám szolgálati lakásként használja a Sági hagyatéket, amíg annak az eredeti célnak megfelelő felújítását nem lehet elvégezni. Nagyapám egyben gondnokolja is az épületet, ami egyszerű volt, hiszen a családon kívül más nem fog lakni az épületben. A család azonban nem a megszokott létszámú volt: Füredre menekült nagymamám édesanyja, azaz dédmamám és a vele élő húga. Dédmamám özvegy Drexler Ignácné és a húga Raszl Mária Fülén laktak. Füle egy kis falu Fejér megyében, ám hadászati szempontból igencsak rossz helyen volt: az 1944 őszén épülő Margitvonal éppen itt húzódott: Polgárdi – Füle – Balatonfőkajár az irány. Dédmamám 77 éves, a húga 72, nagymamám húgával és annak férjével élnek Fülén. Az „öregeket” Füredre menekítik. Nagymamám húga, Füle postamestere és férje, a református kántortanító otthon maradnak.¹⁸

A Sági villába költöznek ők négyen, valamint apám, akit egyelőre felmentenek a katonai szolgálat alól lévén a munkahelye, a füredi hajógyár hadiüzem. Apám öccse katonai szolgálatot teljesít és 1963-ig nem is látja Balatonfüredet.

1945. március 25-én – virágvasárnap – a szovjet katonák elfoglalják Balatonfüredet. Megkezdődik a megszálló csapatok elszállásolása. A Sági villában mindenkit a viszonylag tágas konyhába terelnek, a szobákat át kell adni a magasabb rangú tiszteknek, viszont nagyanyám főztjére igényt tartanak, így másokhoz képest nyugalomban telnek a napok. A katonák zaklatásainak nincsenek kitéve, a beszállásolt tiszt nem engedi bántani a családot.

Így a katonák, más szórakozás nem lévén, a kertben a szökőkút nőalakját lövik szitává. Semmi nem marad belőle.

1947. február 10-én¹⁹ kelt párizsi békeszerződés értelmében a megszállóknak el kellene hagyni a lefoglalt házakat. A törvény ratifikálására csak szeptemberben kerül sor, s ezt követően van még 3 hónapjuk az elvonulásra. 1948-ban a P.M. 126.200/1948. VII, sz. rendelete alapján a településeknek kimutatást kell készíteniük a megszálló csapatok által igénybe vett épületek adójának törlesztésére.²⁰

Alig költöztek el a szovjetek, következett a felekezeti iskolák államosítása. Nagyapámat 1948 nyarán értesítették az államosításról, valamint arról, hogy a tanítók új munkahelye az állami iskola lesz, ahol neki a beosztott tanítói állást ajánlottak fel. Nem fogadta el az áthelyezését, a volt tanítványai segítségével átvészelte azt a rövid időt, amíg nyugdíjba mehetett. A felekezeti iskolák államosításával megszűnt az egyházi iskolák tanítóinak addig kapott juttatása, így a szolgálati lakás is, amely gyakorlatilag bérlakás volt Sági végrendeletének megfelelően egy alapítvány tulajdonát képező leendő papi üdülőben. A viszonylag nagy villát szerették volna minél előbb állami tulajdonba venni. Ez ebben az időben nem feltétlenül direkt államosítást jelentett, hanem megkerülve az államosítás szót más elnevezéssel vették állami tulajdonba a kiszemelt épületet. A leggyakoribb megoldás az volt, hogy „felajánlotta” a tulajdonos az államnak. Füreden több gazda is tett felajánlást, természetesen kényszerből és nem önként. Róza házat nem ajánlhatta fel a helyi esperes, mert sem a plébánia, sem a katolikus gyülekezet nem volt tulajdonos.

Az egyéb juttatást – kántori földek – szerencsére már korábban eladta az egyház, így nem volt

mit államosítani. Még 1940-ben kérte Babics esperes a püspök hozzájárulását a kántori illetményföld eladásához.²¹ A háború alatti években egyre nehezebben fizette az egyház a templom és az iskola építésére felvett hitel törlesztését. Jelenleg – írja Babics esperes – 26 ezer Pengő az adósság, amelynek a törlesztő összege évi 3 ezer Pengő. Mindeközben a kántornak nincs lakása (emlékeztetőül: a piros iskolában lévő szolgálati lakást tanteremmé kellett alakítani), ezért bérelni kell, ami újabb 800 Pengő költség. A kántor szívesen lemond az illetményföldről, a befolyó vételárból pedig az egyház vehetne lakást. Több vevő is jelentkezett, köztük Brázay Zoltán, aki biztosan fizetőképes.

Az államosítás helyett háramlás címén veszi át az állam az épületet. Háramlásnak nevezzük azt, ha valakire valami rászáll, áthárul. A nemesi jogrendszerben, két esetben fordulhatott elő háramlás: ha nem volt fiúutód, vagy ha a nemesnek hűtlenség volt a bűne. Ez azt jelentette, hogy a nemes birtoka a Szent Koronára háramlott, hétköznapi kifejezéssel élve: visszaszállt a koronára.

Királyság és Szent korona híján az uratlannak minősülő hagyatéki vagyon az államra szállt. A Sági vagyon uratlannak minősült, az államra szállt. Szerencsére a házhoz tartozó szőlőt és a „kis házat”, vagyis a vincellér házat sikerült eladni, 1951-ben telekkönyvezték az új tulajdonos nevére.²²

A Sági házat és vele együtt a kertet – immár a szőlő és a vincellérház nélkül – 1953-ban telekkönyvezték háramlás útján az állam nevére. Ekkor a veszprémi püspök névlegesen Badalik Sándor Bertalan volt, aki valójában a kijelölt kényszerlakhelyén tartózkodott, püspöki teendőinek ellátásában akadályoztatva volt.²³ Balatonfüreden a plébános Gubicza Antal és a ház története szempontjából már fontos a református lelkészek említése is: Az államosítás idején még Vámos Géza²⁴ a lelkész, őt egy rövid időre Pécsvárady Béla, majd pedig 1956-tól Pete²⁵ Kálmán követte.

A háramlás 746/1953 számmal került telekkönyvezésre. Innentől a lakók az államnak fizették a lakbért.

Öt évvel később, már Pete Kálmán lelkészsége alatt 1958-ban a községi tanács megkeresi a református gyülekezetet azzal, hogy a templom melletti épületet engedje át a településnek, akár bérbe is vennék, mert ott óvodát működtetnének. A Kossuth utca 37 szám alatti épület a reformátusoké volt. Tőlük bérelte a járásbíró²⁶, azonban

1956. februártól megszűnt a balatonfüredi járás, kiköltözött a járásbíró és a telekkönyvi hivatal is. Az épület megüresedett. A község részéről a kisajátítás gondolata is felvetődött, ám másfél évvel az 1956-os forradalom után ez az eljárás nem volt járható út. Így a községi tanács azzal állt elő, hogy bérbe venné az épületet. Az egyház azonban – és itt az egyház alatt mindig a presbitereket és a lelkészt kell érteni – odaadná a házat, de csereingatlant kér, lehetőleg a fürdőtelepen.

A községi tanács a település tulajdonába lévő Nagy Róza (Sági hagyaték) villát ajánlja fel. Még az év végére létrejön a megállapodás, amit majd csak 2 év múlva telekkönyveznek a 4593/1960-as számon. A tulajdonos a református egyház Balatonfüred – cserekártalanítás címen. Mindkét fél tudja a csere jó és rossz oldalát: egy jóval értékesebb ingatlanhoz jut hozzá az egyház, ez az előny. A hátrány, hogy a villa tele van bérlőkkel, az állaga romlik. A községi tanács ugyan lemondott egy nagyon jó helyen álló, ősparkkal közbevett villáról, ám megszabadult annak terheitől is úgy, mint bérlők, karbantartási munkák. Még az év végén Pete Kálmán, mint az egyházközség lelképásztora a presbitérium nevében felkéri nagyapámat²⁷, hogy a Petőfi utcai ingatlan házgondnoki teendőit lássa el. A feladatai közé tartozott a lakberek beszedése és postai utalványon elküldése a lelkész címére, valamint a ház előtti kert és gyümölcsös állagára felügyeljen. A levél tiszteletteljes hangvételű, nagyapámat végig igazgató úrnak szólítja. Így került a római katolikus kántor, igazgató tanító hirtelen a református egyházhoz „házgondnoknak”. Eleinte és majd a bérleti jogviszony végén ez a tiszteletteljes légkör megmaradt, ám volt egy szakasz, amikor a lakók között is elmérgesedett a helyzet és a tulajdonos egyház és a bérlők között is.

A házgondnoki feladatokat 1956 után apám²⁸ látta el, mert bármi történt is, neki mindig mindenkiel békés volt a viszonya, soha nem tartott haragot. Míg a 70 éves nagyapámat egy lakbér beszedés alkalmából meg lehetett fenyegetni, addig a 40 éves apámmal ezt már nem merték megtenni.

Sokan laktunk akkor már a villában. Igyekszem a saját emlékeimet alátámasztani adatokkal, ám lévén ez a közelmúlt és nem kutatható, így elég nehéz.

A szovjet megszállók kiköltözése után a házban csak a nagyszüleim maradtak, ezért nagyanyám az egyik szobát Tolnay Kálmánnak adta ki, a másik szoba bérlőjének csak a keresztnevére

emlékszem: Rózsika. Ők a Nagyapámék által használt 3 szobás lakásból béreltek 1-1 szobát.

A szuterén részt a Szekeres házaspárnak utalták ki. A hátsó bejáratnál lévő 2 apró szobából és egy teakonyhából álló lakrészbe a Szepesvári házaspár költözött be. Vejüknek, a teljes vagyonekobzásra ítélt századosnak Füredet jelölték ki kényszerlakhelyül.

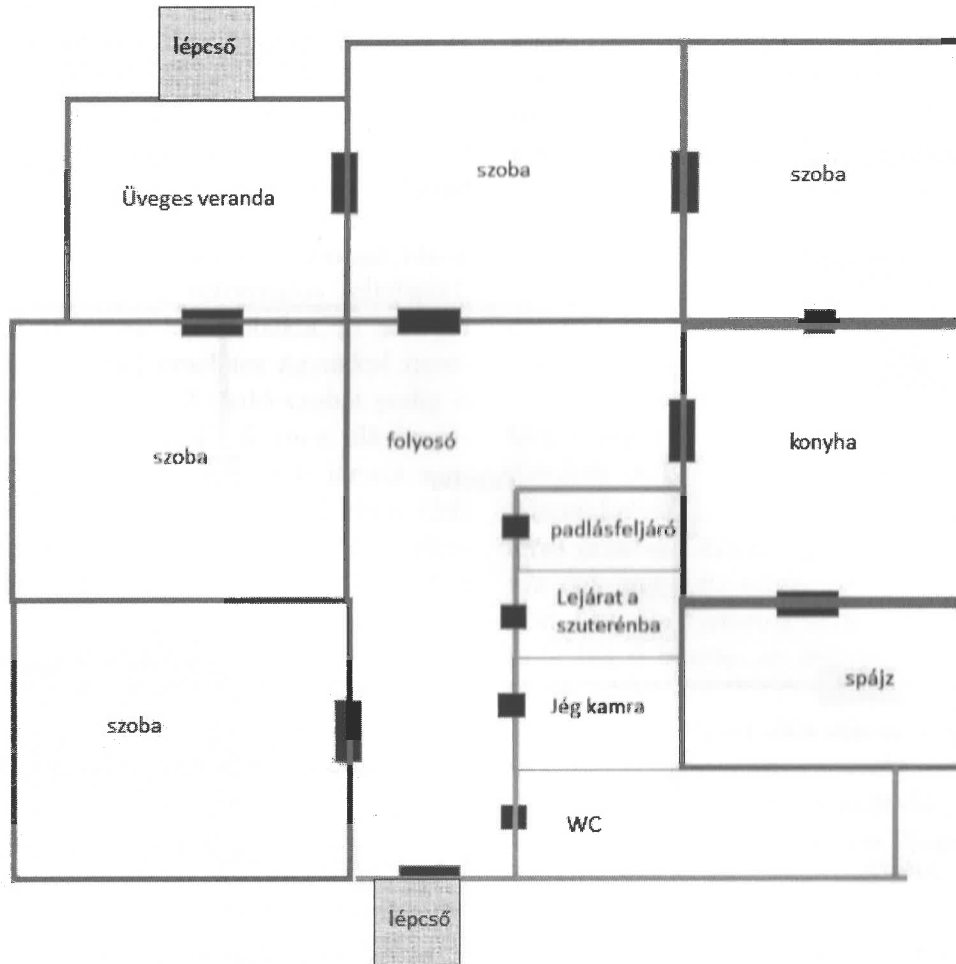
Szüleim 1954-ben költöztek be a balatonfüredi SZOT üdülő szolgálati lakásába, a hévízi SZOT üdülőből áthelyezéssel jöttek, apámat üdülővezető-helyettesnek nevezték ki. A mai Anna Grand Hotel kávézója felett, a tetőn a kisházban laktak, elméletileg oda születtem, ám a gyakorlatban a 45 napos szülési szabadság ideje alatt voltam csak ott. Utána nap közben a nagyszüleimnél voltam. A szüleim a Kiserdőn át reggel felvittek a Petőfi utcai villába és este jöttek értem. Két év múlva munkahelyet váltottak és ezzel együtt szolgálati lakást is, az Aranycsillagban laktak, azonban az öcsém születése után ki kellett költözniük. Mivel a gyerekek gondozása a nagyszüleimre hárult, célszerű volt hozzájuk költözni. Csakhogy addigra már nem igazán volt hova. A nagyszüleim által lakott 3 szobából 2-ben bérlő volt. Rózsika 1956 őszén végre engedélyt kapott, hogy meglátogassa a rokonait az akkori Jugoszlávia területén, ám a forradalom miatt nem tudott visszajönni. A szobáját az alsó lakó – frissen elvált – fia kiutaltatta magának.

Innentől megszűnt számunkra a főbejárat, ha Nagyapa nyitotta az ajtót a túloldalon a verandán fejszével várta az új lakó, így aztán a verandára nyíló ajtónk és a főbejárat számunkra végleg megszűnt. Az új lakó a közös WC-t csak a szobánkon keresztül tudta volna elérni, de a verandára nyíló ajtó megszüntetésével csak a szuterénba található WC-t tudta használni, amelyet a kerten keresztül a külső lejáraton tudott elérni. Tolnay Kálmán adta át nekünk, a 4 tagú családnak a szobáját, ő pedig átmenetileg a nagyszüleimmel közös szobába költözött át, amíg meg nem tudta oldani a lakhatási körülményeit.

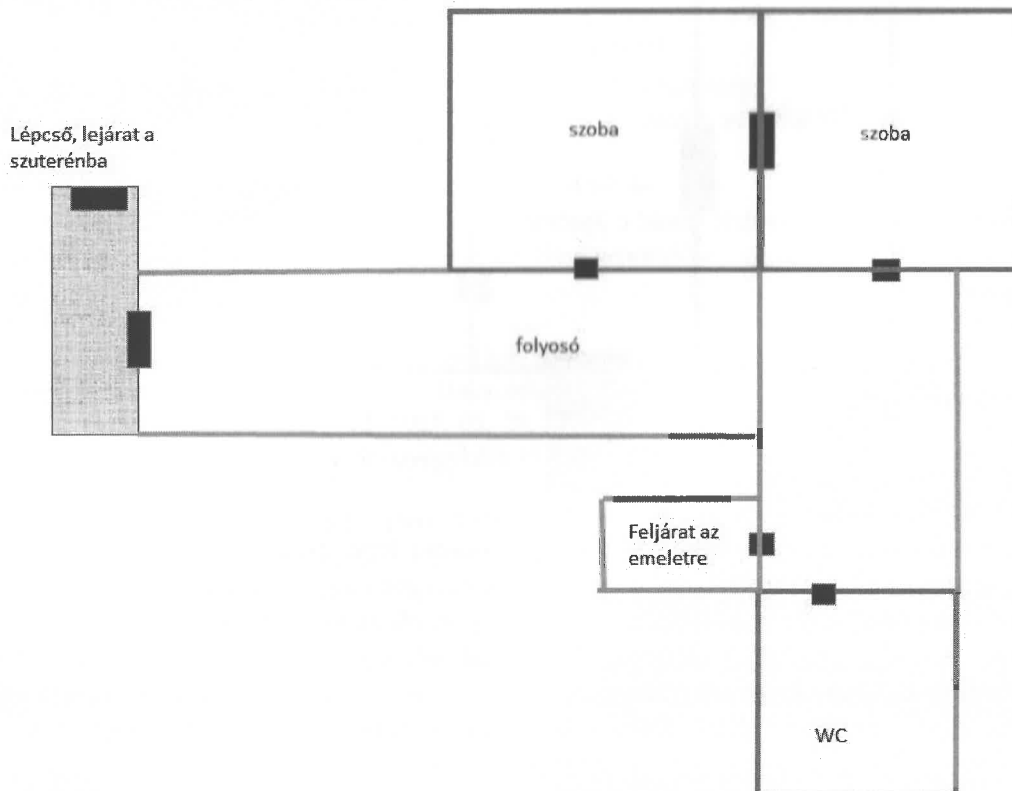
A házban fürdőszoba nem volt, a szobákban 1-1 cserépkályha, a konyhában sparhelt, a szobákban 1-1 mosdókagyló, a folyosón falikút. Mindez az 50 évvel azelőtti igény szerint. Az egy WC a folyosó végén, természetesen fűtési lehetőség nélkül.

Mindeközben egyre-másra születtek az ügynöki jelentések a „villákban élő nem kívánatos elemekről”.

Eredetileg ilyen lehetett a villa alaprajza:

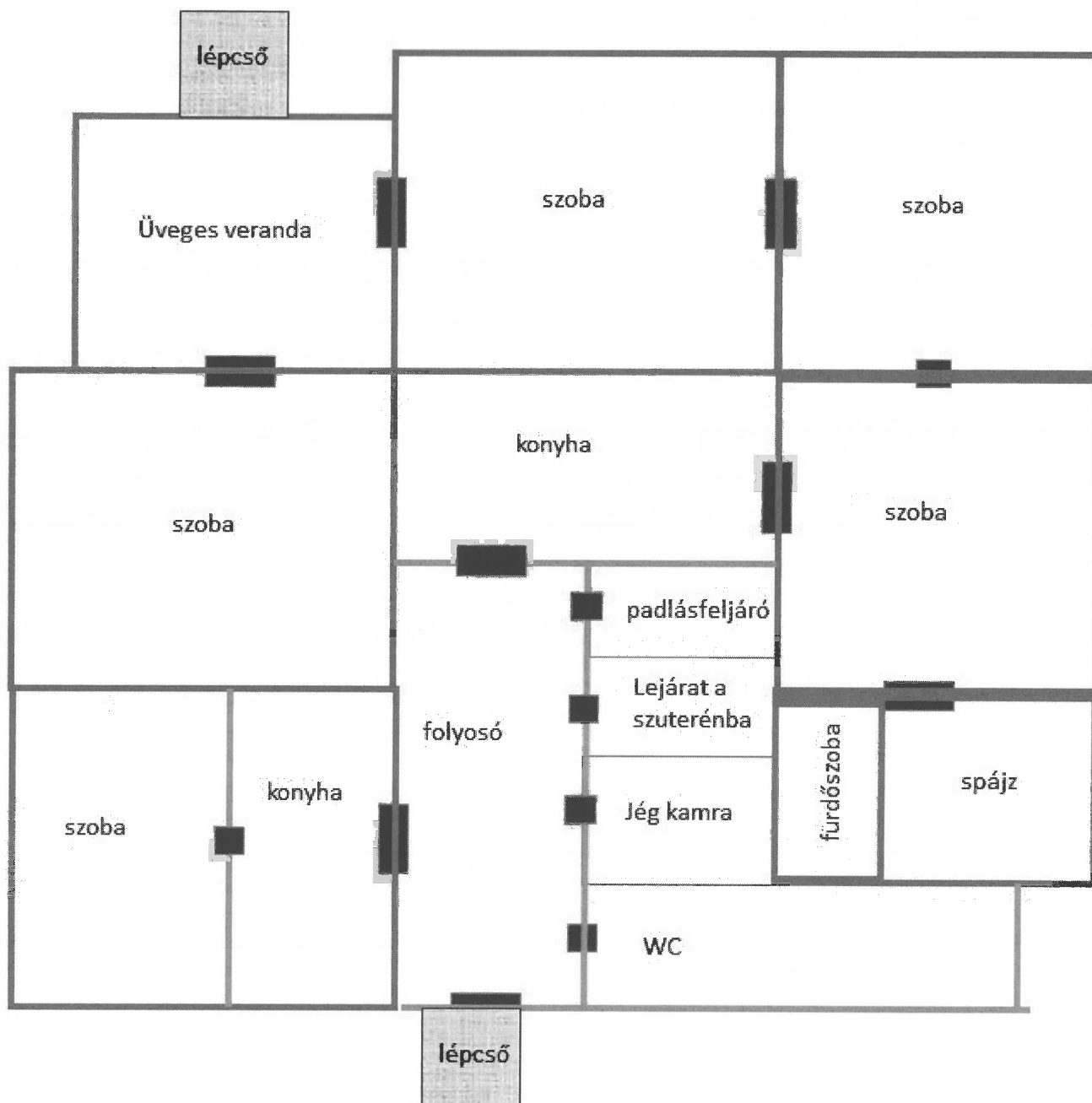
Az alagsor alaprajza

Bennünket, gyerekeket nagyon izgatott, hogy vajon miért nem egyezik az alagsor és az emelet alaprajza. Váltig hittünk abban, hogy valami kincs van elfalazva. Mivel a tervrajzra nem találtam rá, az emlékezetemre kellett hagyatkoznom, így a rajzok nem mérethűek. Immáron 45 éve nem jártam a házban az emlékezet csalóka is tud lenni.

Az 1960-as években nagyanyám húga, a már említett fülei postamester nyugdíjba ment.

Nagyanyám ágyhoz kötött lett, a húga beköltözött hozzánk, hogy vezesse a háztartást és gondoskodjon a nagyanyámról. A református presbiterek engedélyével a folyosóból leválaszthattunk egy részt konyhának, a konyhát pedig berendeztünk szobának.

Magyarázatra szorul a jégkamra elnevezés is. Ebben a helyiségben jég szekrények voltak. Az 1950-es években még csak nem is hallottunk a mai hűtőszekrényről, Nagy Róza idejében meg főleg nem. Télen a befagyott Balatonról hozták a jeget, ezt tették a kamrába, a szekrény aljára. Fölé, a következő polcra került az élelmiszer. Az alagsorba

vezető lépcsőlejárót lomtárnak használták a lakók, ezzel gátolva a le-fel közlekedést.

A 60-as évek második felétől az amúgy sem fiatal lakóknak egyre nehezebb volt az élet. Apám összehozott a rendkívül nagy méretű kamrában egy fürdőszobát, de itt sem lehetett falazni, mint ahogy a folyosó leválasztásánál sem. Farostlemezzel ol-

dotta meg. A WC azonban továbbra is a fűtetlen, közös helyiségben volt a folyosó végén.

Először az alagsorban lakó bácsi halt meg, majd a fiáék költöztek el a verandáról nyíló szobából, lakást kaptak. Szepesvári Feri bácsit a felesége halála után magához vette a lánya.

Meghalt előbb a nagymamám, aztán a nagymama húga és Szekeres néni is. A konyhából kialakított szobát visszarendeztük konyhának. Azonban hiába próbált apám egyezkedni a református lelkésszel, hogy bérelnénk a megüresedett szobákat, az nem jártul hozzá. A kis lakásból emeletes ágyakkal munkásszállót csinált, a verandáról nyíló szobát pedig ő maga használta: ismerősei szálltak meg alkalmanként. Mi továbbra se használhattuk a főbejáratot, maradt a hátsó, északi lépcső. Esténként 8-10 ittas férfi között lehetett megközelíteni a bejáratot. Végül sikerült kiharcolni, hogy a jégkamrából egy külön WC-t alakíttasson ki a lelkész a munkások számára.

Férjhez menésem után sem tudtuk kibérelni egyik szobát sem, bár addigra a munkásszálló megszűnt, a pici lakásrész üresen állt. Így ismét leválasztás, a konyha lett kettéosztva természetesen farróst lemezzel. Az így kapott 2 x 4 méteres szobáskába született bele a lányom 1976-ban.

1974 szeptemberében meghalt Pete Kálmán lelkész. Ott érte a halál a verandáról nyíló szobában szeptemberben, valamikor a déli órákban. Otthon voltam, emlékszem a hirtelen támadt zűrzavarra. Pete lelkészt Petrőcz László, Laci bácsi követte. Teljesen máshogy viszonyult hozzánk, lakókhöz. Azon volt, hogy mindkét félnek kedvező megoldás szülessen. Könnyebb volt a 2 x 4 méteren hárman élni úgy, hogy tudtuk: apám meg fog egyezni a lelkésszel. Két kompromisszum kész ember tárgyalt egymással. Az egyház eladásra kínálta a házat, s nekünk úgynevezett lelépést ígért.

1978. május 1-jén kellett átadni az üres házat. Már selejteztünk, csomagoltunk, amikor nagyapám meghalt. A Petőfi utcai parkot ő hozta létre, a hortenziákkal, kardvirágokkal, emberfej méretű, 2 méteres óriás dáliákkal. Egyszer már ott kellett hagyania egy ragyogó virágoskertet a piros iskola mögött. Ott, ahol most a vásárcsarnok áll. A piros iskola fái ő ültette, ez mindig eszembe jut, ha arra járok.

91 éves volt, túl idős ahhoz, hogy egy új helyen új kertet hozzon létre.

A ház helyi védettség alatt áll, nem lakik benne senki, nyáron kiadó, akárcsak Nagy Róza idejében.

Jegyzetek:

1. Lichtneckert András: Szőlőművelés és adózás a Balatonfüred – csopaki borvidék területén a XVII–XIX. században, Agrártörténeti szemle 32. évfolyam, 1990.1–4. szám.
2. Rác János: Balatonfüredi helynevek Füredi História 44. szám, 2016.
3. Habsburg Birodalom, kataszteri térképek XIX. sz. – Arcanum adatbázis. <https://maps.arcanum.com/hu/map/cadastral/?layers=3%2C4&bbox=1983222.038693743%2C5933239.695821221%2C1996111.232588331%2C5937673.043461761>
4. Écsy László 2. felesége Alfonso Jozefa hosszú betegség után 1871-ben halt meg.
5. A balaton-füredi fürdővendégek névsora 1897. [15. sz., 2. oldal] Az eredeti példány a Pannonhalmi Bencés Főapátság Könyvtárában.
6. Balatonfüredi Járásbíróság PK 53/134/11 végzés kiadva 1935.01.03-án
7. Érdekesség, hogy Écsy József a Nagyvendéglő akkori bérlőjének a lányát Rabsch Mária Annát vette feleségül. Mind Écsy, mind Vaszarj Kolos is évtizedeken keresztül a Nagyvendéglőben lakott.
8. Ma: Szlovákia
9. Ebben az időben a 24 év alatti számított kiskorúnak.
10. Nagy Mária és bátyja NagyLászló testvérpárral házasodtak, a füredi Bodó Gáborral és Bodó Matilddal.
11. Altmann József (Balatonfüred, 1888. február 25. – Balatonfüred, 1943. július 17.) gyalogos, címzetes őrzető, dohánykísáros. 38. gyalogezred 5. század (VL 1915. 08. 28. [250] 6) – sebesülés. Hadirokkant. Bevonulása előtt pincér volt Budapesten. Kovács Eszterrel már özvegyként 1930-ban kötött házasságot Balatonfüreden.
12. 75860/1901 engedély
13. Szekularizáció: egyházi vagyon világi célokra történő kisajátítása, lefoglalása
14. Ebben az időben a hercegprímás Serédi Jusztinián bíboros, esztergomi érsek
15. dr. Babics Endre dr. Luttor Ferencet követte a füredi plébánián, mint plébános 1928-ban, 1930-tól kerületi esperes, majd a Balaton zalai fürdőhelyeinek püspöki biztosa. 1943-tól veszprémi kanonok, az egyházmegye első plébánosa.
16. Czapi Gyula 1939. március 3-tól 1943. május 7-ig volt veszprémi püspök. 1943-ban egri érsekké nevezték ki, de mint apostoli kormányzó továbbra is ő irányítja a veszprémi egyházmegyét egészen 1944. március 3-ig, Mindszenty József veszprémi püspökké való kinevezéséig.
17. Gróf Tisza István utca, most Ady Endre utca, a lebontott tornyos épület, ami sokáig óvoda volt.

GAÁL ANTAL

HAT ÉVTIZED FÜREDEN

Valójában soha nem gondoltam rá, hány éve is élek a városban, most mégis eszembe jutott; lassan hat évtizede lesz, hogy ide költöttünk. Egy város életében ez nem számít különösebben nagy időnek, de ez a közel hatvan esztendő, amit itt eltöltöttem, mégis hihetetlen fejlődést, változást hozott. Apám, aki 1974-ben halt meg és nagy lokálpatrióta volt, valószínűleg eltévedne, ha valamilyen csoda folytán most kellene végigsétálnia Füred utcáin. Új épületek, új utcák tömkelege, és minden annyira, de annyira más ...

Igazából nem tudom pontosan megfogalmazni, mi is az, ami annyira megváltozott, mert ez nem csak fizikai szinten zajlott. Talán arról van szó, hogy azóta megöregedtem, s akkor nyughatatlan tinédzserként egészen másképp tekintettem a mondén fürdőtelepre, mint manapság a nyaranta már-már elviselhetetlenül zsúfolt, nyüzsgő üdülővárosra?

Amikor a hatvanas években ideköltöttünk, még híre-hamva sem volt a Kisfaludy-strand felé vezető Munkácsy Mihály utcának, ahová jelenleg az akkori házunk néz. Csak a Mészöly Géza utca létezett, murvával leszórva, keskenyen és porosan, százas villanykörtékkel az oszlopokon; aki manapság arra jár, csodálkozva nézheti a szépen fölújított és egyirányúsított utcát, kiépített parkolóhelyekkel, sok virággal és korszerű világítással. Akkoriban onnan nyílt egy, már fölszámolás alatt álló, nagy csemetekert, aminek szinte a közepébe építette föl az Állami Erdőrendezőség – apám náluk dolgozott erdőmérnökként – azt a családi házat, amit szolgálati lakásként nekünk szántak. A csemetekert partközeli részén üdülésre szolgáló faházak voltak az erdészeti dolgozók részére, és egy külön kis strand is a rendelkezésükre állt egy hosszú stéggel, néhány csónakkal és egy kalóz típusú, háromszemélyes vitorlással. A strandot természetesen mi, ott lakók is ingyen látogathattuk. Összebarátkoztam a gondnoknő (Schneider Feri bácsi elvált felesége, Teri néni) fiával, s néhány év múltán már, némi fizetség fejében, mentős lehettem a nyári hónapokban. Igaz, ehhez az égvilágon semmiféle képesítségem nem volt, de ezt akkor nem vették olyan szigorúan. Volt egy szép fehérre festett, és vöröskezes zászlóval ellátott mentőcsónakom, különböző, mentésre szolgáló eszközzel. Igazából nem volt semmi dolgom, amit egyáltalán nem bántam. Azt hiszem, csak a törvényi előírások miatt volt szükség az egészre – de kell ennél több egy tinédzser kamasznak? A nyári szünetekben reggeltől estig a strandon lógtam, csak ebédelni ugrottam haza; s mondanom sem kell, a nyaraló erdészcsaládok gyakran korban hozzám illő lányokkal együtt érkeztek.

Nem messze fölöttünk, a domb tetején állt az egykori Brázay-villa, ami a háború utáni „előléptetése” nyomán – nem meglepő módon – pártüdülnő lett. A világból egy murvás sétaút vezetett le a Balatonhoz, amely épp a kertünk mellett vezetett. Az elvtársaknak

természetesen külön strandjuk volt az erdészstrand szomszédságában, amit mi egyszerűen „miniszteri strandként” aposztrofáltunk. Még az is előfordult, hogy az akkori miniszterelnök, Kállai Gyula, igen laza öltözékben, kétoldalt két hölgygel a karján, a kapunk mellett sétált le a Balatonhoz. Amikor odaköltöttünk, volt némi huzavona, mert valami magas rangú elvtárs érkezésekor bejöttek hozzánk a rendőrök azzal a váddal, hogy láttak valakit beugrani a kerítésen át a mi kertünkbe, s rajtuk kérték számon a (nem létező) illetőt. Nos, anyámat nem kellett féltetni, így az ügy azzal zárult, hogy a rendőrök szépen elballagtak.

Ha manapság arrafelé biciklizek, a ledózerolt villa, a kivágott fák és felszámolt szőlő helyett az egész domboldalt sűrűn ellepő társas üdülőkből álló betondzsungelt csodálhatom.

Akkoriban három zenés szórakozóhely volt a városban, és rögtön hozzá kell még tennem valamit, ami manapság sajnos már egyáltalán nem magától értetődő: mindegyik helyen élő zenére táncolhattunk. Az egyik a Kedves cukrászda terasza volt, a másik a Vitorlás presszó, a harmadik pedig a Móló presszó. Mindegyiket nagyon szívesen és gyakran látogattuk. Volt olyan esztendő, amikor a part mellett, a móló bejáratánál üzemelő Vitorlás presszó tágas teraszán nem is akárkik muzsikáltak esténként: a Demjén-fivérek akkori együttesét Dogs-nak nevezték. Hogy tehetséges muzsikusokról van szó, az abból is kiderül, hogy a csapatnak már akkor megjelent egy Qualiton kislemeze – ez a zenészek körében komoly rangot jelentett. Saját szerzeményeik még nem voltak, legalábbis nem lemezre rögzíthető szintűek, ezért négy külföldi számot játszottak rajta. Sajnos hiába kerestéltem a régi, bakelit kislemezeim között, nem találtam meg; talán elajándékoztam valakinek, pedig ma már értékes relikviának számítana. 1967-ben aztán a Demjén-fivérek átléptek a Liversing nevezetű formációba, ez a társaság is játszott egy nyáron át a Vitorlásban. Néha láttam őket a Vitorlással átellenben, a gombáknál, mivel volt ott egy tejbolt is, olcsón lehetett reggelizni, kakaó, briós, sütemények, minden, ami ilyenkor kell. *(Azt tudja valaki, hogy miért hívják Demjén Ferencet azóta is Rózsának? Én tudom, de nem mondom el, mert számomra fölfoghatatlan, miként képes valaki egy több szempontból is durván dehonesztáló elnevezést egész életére fölvállalni.)*

A mai viszonyokhoz képest természetesen elképesztő árak voltak. A Vitorlásba esténként nyolc forint volt az úgynevezett couvert, ami olyan belépőt jelentett, amit utána le is lehetett fogyasztani. Beültünk egy asztalhoz, rögtön fölmértük a helyzetet a lányokat illetően, s hamarosan el is döntöttük, ki kit fog majd fölkérni. Mert akkor ez így működött. Sőt, még olyan is volt, hogy tánc közben le lehetett kérni a lányokat...

A hely nyaranta természetesen minden este telt házzal üzemelt, nagy volt a nyüzsgés, szaladgáltak a pincérek, s ilyenkor óhatatlanul is előfordult, hogy egy-egy pohár nagy csörömpöléssel összetört a kövezeten. Fogalmam sincs, miért és mikor, de kialakult egy olyan szokás, hogy ilyen esetekben a publikum minden alkalommal tapsviharba tört ki. Persze, nekünk több sem kellett: előfordult, hogy az asztalról direkt a földre löktünk egy poharat, amiért természetesen kijárt a taps. Hülye vicc volt, de jól elvultunk vele.

Akkortájt természetesen még nyoma sem volt annak a brutális méretű építkezés-hullámnak, amit fentebb már említettem. Békés, csöndes városrész volt a Mészöly Géza utca környéke, gyakorlatilag a város széle, mert az élet megállt a Deák Ferenc utcánál, amit akkor még Beloianisz utcának hívtak, s híre-hamva sem volt az Annabella szállodának. Mindössze két, békebeli szálló üzemelt, az Arany Csillag és az Astoria. Természetesen a Kisfaludy-strand sem létezett, a mostani, hatalmas strand-parkoló helyén vízenyős rét volt elképesztő mennyiségű virággal és fűzfákkal, s a Koloska-patak kanyargott a közepén – amit azóta nyilván egyenes, helyenként két méter mély, kibetonozott árok aljára kényszerítettek. Sokkoló látvány! Nem tudom, kinek az ötlete volt, de inkább nem is minősítem. Ha ezt az egész szörnyűséget legalább lefednék, kiszélesíthetnék a mellette húzódó Kosztolányi Dezső sétányt, padokkal, árnyat adó fákkal...

Ha húsvétkor elindultam kószálni a lányaimmal, hogy a feleségemnek legyen ideje elkészíteni otthon a kertben a fészkeket, a réten egész biztos összeakadtunk egy-két tapsifülessel is, ami nagy élmény volt a kislányok számára. A kertünkbe rendszeresen bejártak a fácánok és megdézsmálták a veteményt, s amikor elkezdték építeni a Munkácsy utcát, és elbontották a kerítésünket, egy róka a tyúkállományunkat is erősen megritkította. (Tyúkok? Ott? A parttól száz méterre? Ugye, ez mennyire elképzelhetetlen manapság?)

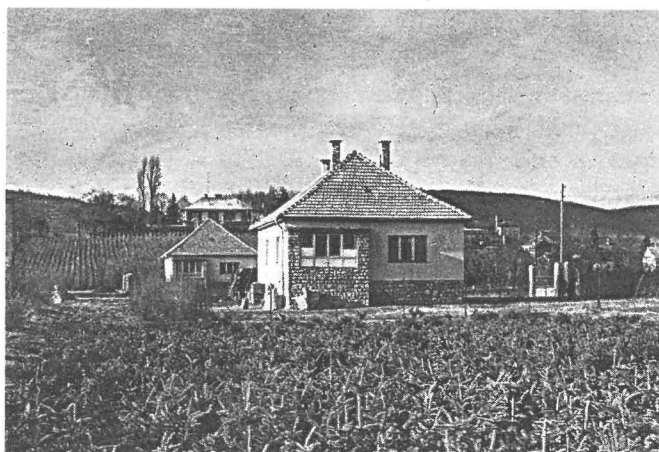
Hogy miért kellett kerítést bontani egy új utca építése során? Mert az utca épp a kertünkön ment volna keresztül. De ez nem volt ilyen egyszerű, ezt akarom elmesélni.

Apám akkortájt sokat szorgoskodott társadalmi munkában a város zöldterületeinek szebbé tétele érdekében; már nyugdíjas lévén került rá az idejéből.

Gyakran megfordult a tanácsházán – a fiatalok kedvéért mondom, akkor így hívták a polgármesteri hivatalt –, s természetesen jól ismerte azokat a hivatali dolgozókat, akik ezekkel a kérdésekkel foglalkoztak. Egyik ottjártakor hívták, menjen be az egyik irodába és nézze meg egy új utca – a Munkácsy utca – tervét, mert tudták, hogy valahol arrafelé lakunk. Kiterítették az asztalra a hatalmas térképet, körülállták, és büszkén mutatták apámnak, hogy merre fog vezetni az új utca nyomvonala. Apám nézte egy darabig, aztán elkezdte csóválni a fejét, majd meg is jegyezte: „Nem lesz ez így jó!” A többiek megrökönyödve hallgatták, nem értették, mi lehet a probléma? „Nem mehet erre az utca, mert van itt egy ház.” – mutatott apám egy pontra a térképen. A többiek méltatlankodtak: „Laci bátyám, ne mondj már ilyet, hogy lehetne ott ház? Láthatod, a térképen sincs ott semmi!” Mire apám: „Márpedig van, ráadásul én lakom benne.”

Így derült ki, hogy arról a térképről, amelyik alapján a tervező dolgozott, a mi házunk valahogy lefelejtődött. Az ok sejtésem szerint egyszerű: a házunkat csak pár éve építették, a térkép meg valószínűleg régebben készült. Nem volt mit tenni, új nyomvonal, kanyar jobbra, mi pedig elvesztettük a kertünk felét, s a ház sarkától pár méterre ott az aszfaltos utca a zajos, nyári forgalommal.

Ha valaki a Deák Ferenc utca végén, az Eszterházy-strand bejáratánál balra elkanyarodik és a Munkácsy utcán halad tovább, láthatja, hogy az utca szinte nekimegy egy sárga, sátortetős családi háznak – annak a háznak, amelyben 30 évig éltem, s amit az utca az elmondottak miatt kénytelen volt egy előre nem tervezett S-kanyarral kikerülni.

A Mészöly Géza u. 7.

Később, az új utca megnyitása után Munkácsy u. 6. Mögöttünk az azonos típusú ház Szeltthoffer József erdészeti vezetőé. Háttérben, a domb tetején jól látszik a Brázayvilla, előtérben a fől számolásra ítélt csemetekert.

CSIZMAZIA DARAB JÓZSEF

ÚJABB FÜREDI EMLÉKJEL

Vászolyi Árpád 2016. október 5-én a Hotel Annabella szállodában, a Balatonfüredi Helytörténeti Egyesület által szervezett 80 éven felüli volt HungarHotels dolgozók találkozásán úgy fogalmazott, hogy: „... egy Parti Jánosnak is a nevét márványba vésvé el tudnám viselni, mert egész Füred, az egész környék életét megváltoztatta, más irányba vitte.”

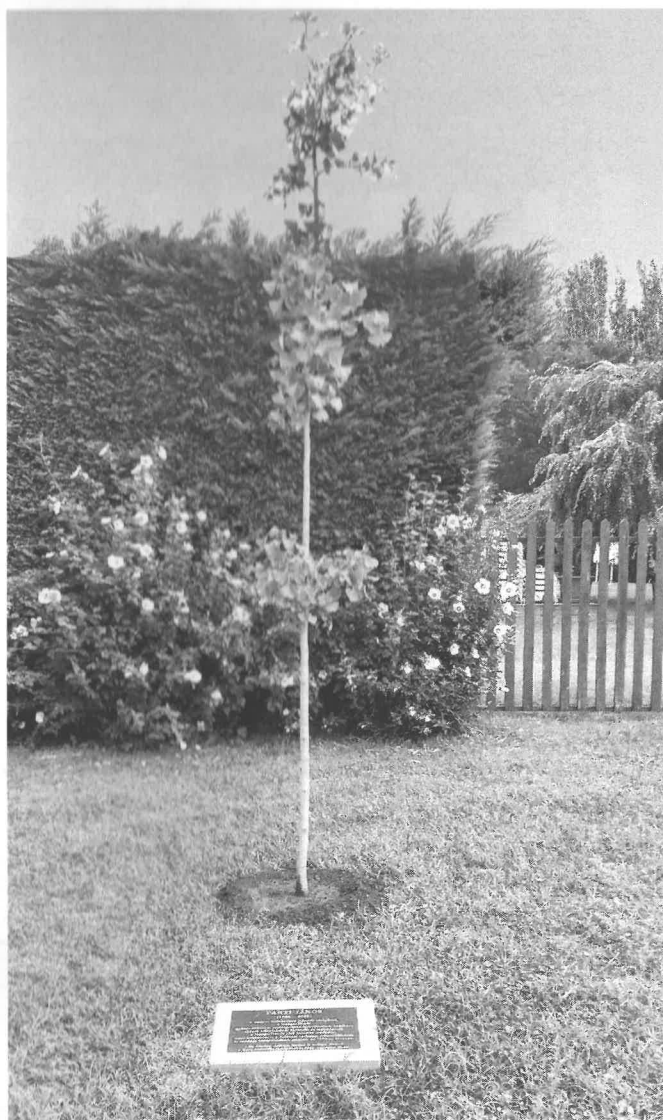
A Hotel Annabella első igazgatójának gondolata 2023. augusztus 26-án vált valóra, amikor a család, barátok, a volt kollégák megemlékeztek idősebb Parti János halálának évfordulójáról és egy emlékfát (Ginko biloba) ültettek Balatonfüreden az Annabella szálloda étterme előtti parkban, valamint munkásságát egy márványtáblával is megörökítették.

Id. Parti János (1936 – 2022) 1958-ban végzett a Közgazdaságtudományi Egyetemen, de már tanulmányai alatt elkezdett dolgozni a HUSZÉV-nál, azaz Hungária Szálloda és Étterem Vállalatnál, későbbi nevén a HungarHotels-nél. 1966-ban kinevezték a vállalat balatonfüredi önelszámoló egységének vezetőjévé. Nevéhez fűződnek a térség nagy szállodaépítkezései és a füredi üzemegek egyéb fejlesztései. A balatonfüredi egység a 70-es évek végére több mint egy tucat kereskedelmi egységet foglalt magában, és nem csak Balatonfüreden. Itt a Hotel Annabella, Hotel Marina, Hotel Astoria, Hotel Aranycsillag, Kedves Cukrászda, Balaton Étterem, Baricska Csárda, Hordó Csárda, Vitorlás Eszpresszó tartozott ebbe a portfólióba, de voltak egységek Balatonalmádiban, Tihanyban, Balatonakaliban, Balatonakarattyán és Csopakon, de még Nemesvámoson is. Munkássága kiemelkedő hatással volt Balatonfüred és környéke idegenforgalmának napjainkig tartó fejlődésére.

1975-ben elkerült Balatonfüredről Budapestre, a HungarHotels központjába, ahol először főosztályvezetőként, majd 1982-től a HungarHotels általános vezérigazgató-helyetteseként dolgozott. 1997-ben vonult nyugdíjba; Munkásságát 2006-ban a Magyar Köztársaság Bronz Érdemkeresztjével, illetve 2008-ban Pro Turismo díjjal ismerték el.

Idősebb Parti János köztiszteletben állt, munkatársai igen szerették; Ő is igyekezett segíteni a dolgozók egész évi foglalkoztatásán, így került sor a balatonfüredi konyhai dolgozók „kitéltetésére”, akik szezonon kívül a szálloda konyháján készleteket gyártottak; Ez annyira tetszett mindenkinek, hogy még egy versike is megörökítette: „Szilvás gombóc, derelye, HungarHotels ereje!”

Vászolyi Árpád, a Hotel Annabella szálloda volt igazgatója jól látta előre, hogy idősebb Parti János szakmai érdemeit, valamint emberi tulajdonságait márványtábla kell, hogy hirdesse az utókor számára Balatonfüreden, és most a fa ültetésénél, illetve az emléktábla elhelyezésénél ő tartotta a méltató megemlékezést.

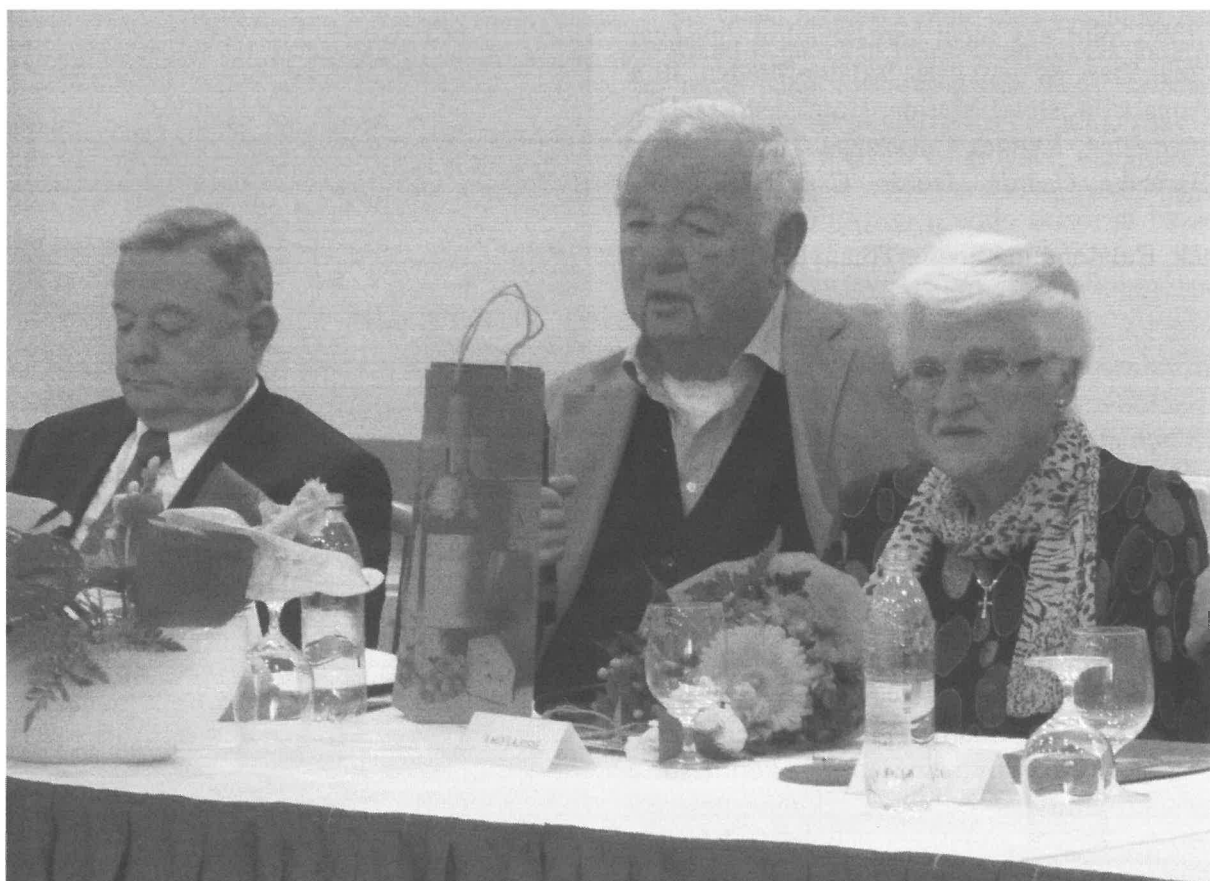

Id. Parti János emlékfája az Annabella szálloda előtt
(szerző felvétele)

Parti János füredi emléktáblája

(szerző felvétele)

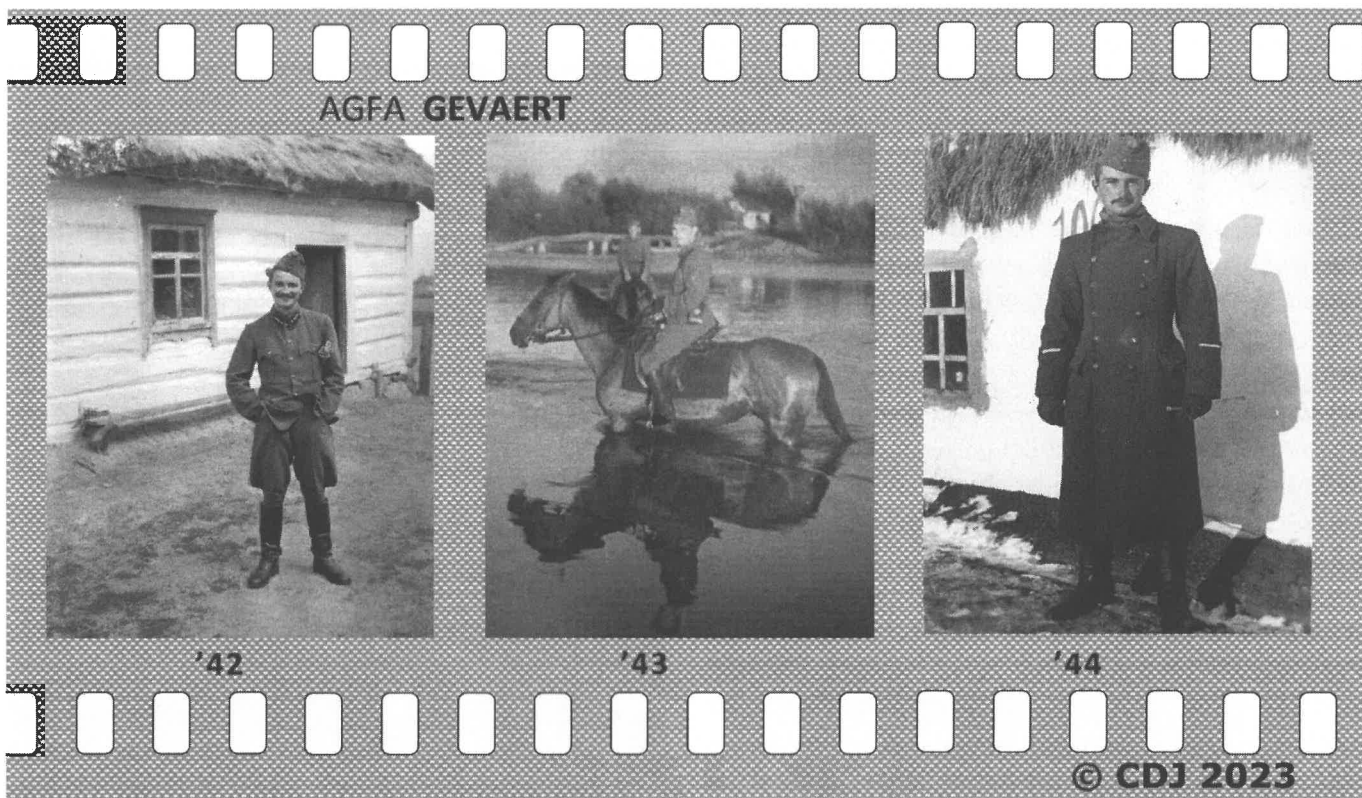

Parti János beszél a Hungar Hotels-nél eltöltött időről a Helytörténeti Egyesület rendezvényén. Mellette a jobb oldalon Nagy Lajosné, míg tőle balra Pócs Imre

(Radnai Katalin felvétele)

CSIZMAZIA DARAB JÓZSEF

ÉDESAPÁM KÉPEI ELÉ

2023. november 30-án élénk érdeklődés mellett jelent meg a Balatonfüred Városért Közalapítvány gondozásában Dr. Csizmazia Darab József szőlőnemesítő, Balatonfüred díszpolgárának „BALATONFÜREDTŐL A DON-KANYARIG” címmel a II. világháború során készített fényképfelvételeiből egy fotóalbum a doni áttörés 80-ik évfordulója alkalmából. A kötethez Fodor Pál történész, akadémikus, címzetes főigazgató írt ajánlást és dr. Kocsis András tanár egy tanulmányt állított össze a balatonfüredi és balatonarácsi katonák részvételéről a háborúban. A könyvbe a fennmaradt fényképekből 320 darabot válogattam össze a történések idősorrendjében. A kötetbe a képek elé magam is összeállítottam egy rövid összefoglalót édesapám háborús részvételének kronológiájáról, illetve a felvételek körülményeinek jobb megértéséhez, amelyhez most néhány olyan fényképet mellékeltem, amelyek nem kerültek be a kötetbe:

Dr. Csizmazia Darab József 1918. július 15-én született Balatonfüreden. A születése is világháborúhoz kapcsolódik, igaz az elsőhöz. Nagypámat, Cs. Darab Józsefet, a nagynénje Darab Lídia és férje Csizmazia József 1902-ben – gyermektelenek lévén – örökbe fogadták, hogy a vagyon a családban megmaradhasson. Nagypámat az I. világháborúban az osztrák-olasz frontra vezényelték, ahol 1916-ban súlyosan megsebesült, de szerencsére végül hazakerült Füredre. Mielőtt azonban teljesen felgyógyult volna, nevelőapja, Csizmazia József 1916. augusztus 3-án, Balatonfüreden elhunyt. Így nagypám előlépett családfenntartóvá és már nem kellett visszamennie a frontra. Nagyanyámnak ő már a bevonulása előtt is udvarolt, így azután meg-

nősülhetett és 1918-ban, még a háború vége előtt megszületett apám.

Édesapám gyerekkorában már korán elkötelezte magát a sporttal és a fényképezéssel. Minden elérhető sportágat űzött és ebben tanulmányai során kitűnő társakra is lelt. Tanúskodnak erről a balatonfüredi Állami Polgári Fiú- és Leányiskola Értesítői, valamint a Magyar Királyi Tessedik Sámuel Középfokú Gazdasági Tanintézetet évkönyvei is. Úgy gondolom rendkívüli edzettsége is közrejátszott abban, hogy a Don-kanyarból, ha nehéz megpróbáltatások árán is, de hazajuthatott. Itt érdemes a sporttal való elkötelezettségéről elmondani, hogy Baán László, a „Balatonfüred” című hetilap akkori főszerkesztője lehetővé tette, hogy a hozzátartozók

a lapot a családok katona tagjai részére a tábori postacímükre is előfizethessék. Nagypám is így tett és előfizette apám részére a „Balatonfüredet”, amit a doni katasztrófa előtti időkig a fronton olvashatott. Így követni tudta az otthoni eseményeket és arról is értesült, hogy 1942 őszén újra megalakult a Balatonfüredi Labdarúgó Egyesület. A híre a lapnak megküldött levelében így reagált:

„Örömmel olvastam a füredi újság hasábjain, hogy hosszú szünet után, ismét megindult a sportélet Füreden. Annál nagyobb ez az örömöm, mert tudom, hogy milyen nehézségekkel kellett megküzdeni, már a pálya kiválasztásánál. A pálya megteremtésével tudom jól, a nehézségek még nem szüntek meg, sőt hatványozott mértékben emelkednek. S nincs az a jó pálya, amelyiknek hiányossága ne lenne. Ennek tudatában, s hogy magam is minden pillanatban sportembernek érzem, a tábori posta útján az Egyesület címére 100 P[engő]-t juttatok el.”

A fényképezést is korán kezdte. Balatonfüreden sokan ismerik az általa még fiatalemberként Protiwinsky Ferenc neves helyi festőről, 1934-35 körül készített felvételét. Ez a kép a mai napig az egyetlen fényképfelvétel a művésztől. Sorköteles katonaideje alatt, majd később, a háborúban a fronton is fényképezett. Édesapámnak abban az időben egy 1927-1935 között gyártott német Voigtländer Compur típusú fényképezőgépe volt Skopar 1:45 F=10,5 cm-es objektívvel, ami ma is megvan a család tulajdonában. A katonaságnál akkoriban senki sem foglalkozott azzal, hogy ki és mit fényképez, így szabadon készíthette felvételeit. A teli filmtercseket még az orosz frontról is hazaküldte Balatonfüredre, ahol nagyszüleim előhívták és visszaküldték neki az előhívott képeket. Voltak felvételek, amelyekből több példányt is küldtek neki a frontra, aszerint, hogy kik voltak rajta. Így adódhatott, hogy már láttam az ő felvételeit könyvekben és az interneten is más neve alatt, melyeknek negatívjai azonban a család birtokában vannak. Elmondása szerint a katonaidejében készült összes felvételnek egy része elveszett vagy megsemmisült és csak egy kis töredéke maradt fenn. A múlt század ötvenes éveiben a nagyszüleimnél történt első házkutatásokat követően már a nagyanyám is nekiállt elégetni mindent, amit nem akart, hogy megtaláljanak náluk. Így lett oda sok negatív és fénykép is, amik a világháborút ugyan átvészelték, de később megsemmisültek.

Édesapám a besorozást követően 1940. december 2-án vonult be Balatonfüredről katonának Szombathelyre a III. hadtest fogatolt vonatosztá-

lyához. Itt kapott alapkiképzést. 1941 nyarán gazdasz végzettsége révén a honvédség kötelékében Zirc és Bakonyszombathely térségében cséplési ellenőrnek rendelték ki, majd áthelyezték Keszthelyre.

Cs. Darab József örvezető eltávozásán 1941-ben

1942 év elején már őrmesterként tiszti továbbképző tanfolyamra küldték Budapestre, melyet a Lehel úti laktanyában szerveztek. Tényleges harc-téri szolgálatra 1942 tavaszán került sor. Frontszolgálatra osztották be, a 9/3 kocsioszlop parancsnokhelyetteseként a Kurszktól Voronyezsig tartó hadműveletekben. A végső harcálláspontjuk a Don folyó közelében, a II. magyar hadsereg III. hadtest kötelékében a 9/3 kocsioszloppal Voronyezstől délre, Ivanovka térségében volt. 1942. november 20-án előléptették tartalékos zászlóssá.

*Cs. Darab József tizedes 1941 augusztusában
Bakonyszombathelyen*

Reggeli eligazítás 1942. december elején Ivanovkán

Az 1943. január 12-i szovjet áttörést követően január 15-én kapott visszavonulási parancsot, de napokig még tartani kellett magukat, amíg a németek Voronyeszt kiürítették és ezután az utóvéd egységekkel hagyta el a frontvonalat az Oliv völgye irányába. A hosszú és nehéz visszavonulást követően a korosztályi gyűjtőpontra érve fertőtle-

nítették és 1943. május 1-én érkezett vissza Magyarországra, ahol Nagykanizsán egészségügyi karanténba helyezték. 1943. június 27-én, mint tartalékos leszerelték. Még ugyanabban az évben, november 23-án azonban ismét bevonultatták Keszthelyen a 3. fogatolt vonatosztályhoz, ahol 1944. május 31-ig törzsosztály parancsnokként szolgált tartalékos zászlósként. 1944. április 5-én, a szovjet fronton az 1942/43-ban a hadműveletek során teljesített kitűnő szolgálataikért a magyar királyi honvéd vezérkar főnöke okirati dicsérő elismerésben részesítette. 1944. június 1-től ismét frontszolgálat következett, amikor 7. gyalogos honvéd vonat parancsnokságnál, mint segédtsízt kapott beosztást. Elhelyezési körletük a mai Ukrajna területén Tyesmence körzetében, Sztanyiszlavtól (ma Ivano-Frankivszk) délre volt. A visszavonulás során, Máramaroszigeten áthelyezték a későbbi Szent László Hadosztály kötelékébe tartozó hadi hídoszlophoz, mint parancsnokhelyettes. A visszavonulás során, már Magyarországon az utolsó harcálláspont Bágyogszóvátón volt, Győr mellett.

Katonai szolgálata 1945. március 28-án szűnt meg és 1945. május 25-én jelentkezett Keszthelyen a 344. bevonulási központban, ahol leigazolták. Tartalékos karpaszományos zászlósként szerelt le. Mint tartalékos 1954-ben május 5-től június 29-ig hathetes katonai káderképző tanfolyamra hívták be Miskolcra az 5951-es postafiókszámu alakulathoz. Akkor Izsák György tanfolyamparancsnok-helyettes még így jellemezte:

„A tanfolyam időtartama alatt fegyelmezett magatartásával és szorgalmával kitűnt. Ezen tulajdonságok mellett igen szerényen és előzékenyen viselkedett a többi tiszt elvtársaival szemben. A tanulmányi eredményei alapján jó eredményt ért el. Lovas szakaszparancsnoki beosztásba alkalmasnak tartom.”

1958-ban azonban áldozatul esett egy tisztogatásnak. 1958. január 16-án a kiegészítő parancsnokság áttekintette személyi anyagát és kúlák származására, valamint beállítottságára tekintettel, mint osztályidegent akkor már így minősítették:

„Pártnak soha nem volt tagja. A munkahelyén kapott felvilágosítás szerint, származása és beállítottsága miatt már több ízben felmerült elbocsájtásának kérdése, de szaktudására való tekintettel eddig meghagyták. Különben nem megbízható. A kiegészítő parancsnokság a fentiek alapján javasolja lefokozását.”

A Magyar Nemzeti Egységpárt 107/1957 számú rendelete alapján a H.M. 0270/58 számú parancsával 1958. március 28-án, mint osztályidegent lefokozták tartalékos honvéddé.

Mivel az Ampelológiai Intézetből, politikai okokból el akarták bocsájtani, munkája mellett beiratkozott szakmunkás tanulónak és 1958. november 14-én jeles eredménnyel fényképész szakmunkás vizsgát tett, hogy szükség esetén így biztosítsa majd családja megélhetését.

1991. szeptember 30-án rehabilitálták. Mivel korábbi rangfokozata, a tartalékos zászlós már nem létezett a hadseregben, úgy azt a Honvédelmi Minisztérium Rehabilitációs Bizottsága tartalékos alhadnagyként határozta meg. Az ötvenes években átélt meghurcoltatása után jóleső érzéssel fogadta, hogy rehabilitálását követően két évvel a Honvédelmi Minisztériumtól 1993. szeptember 30-án ismét levelet kapott:

„Örömmel tudatom, hogy a Magyar Honvédségnél folyó rehabilitáció keretében javaslatot tettünk az Ön előléptetésére. A Honvédelmi Miniszter úr a javaslatot elfogadta és a 73/1993 számú parancsában előléptette hadnaggyá.”

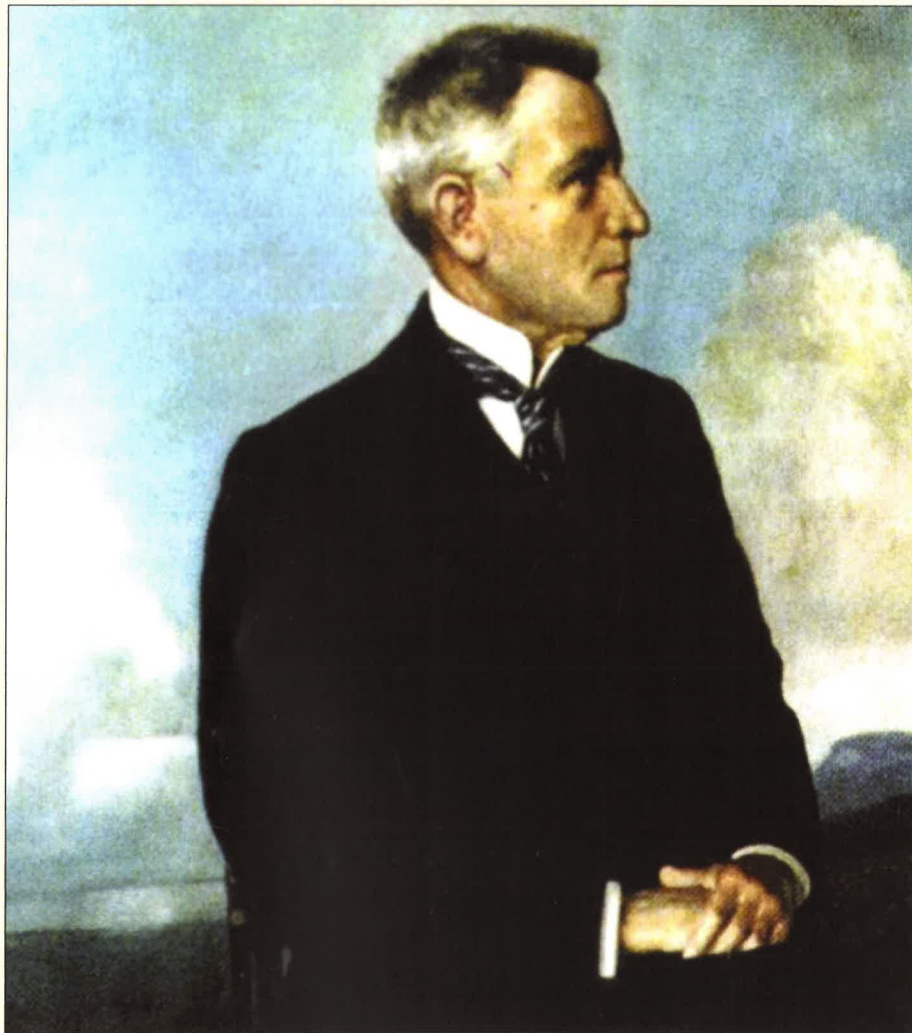
Talán ez a tény is hozzájárult ahhoz, hogy édesapám megnyugodott az őt korábban ért méltányta-

lanság miatt és valamikor ezután kerültek elő a családban a régi katona idejéből való képek, illetve negatívok. Talán 500 kép az, ami megmaradt. Azután még eltelt néhány év, mire sikerült megtalálni Burján Györgyöt, aki megbízhatóan, jó minőségben egyenként beszkenelte a többségében 6x6-os negatívokat. Édesapám sohasem beszélt a családban a háborúban átélt eseményekről, látva azonban a beszkenelt képeket, 90 éves kora ellenére mégis vállalta, hogy amennyire tudja, felidézi nekem, melyik felvételt mikor és hol készíttette, illetve kik is szerepelnek rajta. Igaz, ő kétszer is visszakerült a háborúból, de a háború neki egész életében nem csak lelki traumát okozott, de 1943-ban a doni visszavonuláskor a lábfeje is elfagyott. Amikor közeledett 90-es éveikhez a nyaki ereinek meszesedése miatt vérhígító infúziós kezelésekre szorult. Ezek hatására közel 60 év után tért azután vissza a vérkeringés a lábába.

Katonai pályafutását és háborús szolgálatainak leírását a megmaradt iratok is igazolják. Ami viszont az egyes képek felvételének idejére és körülményeire vonatkozik, ott teljességgel csak az ő korábbi közlésére hagyatkozhattam, hiszen már nem tudja többé azokat pontosítani.

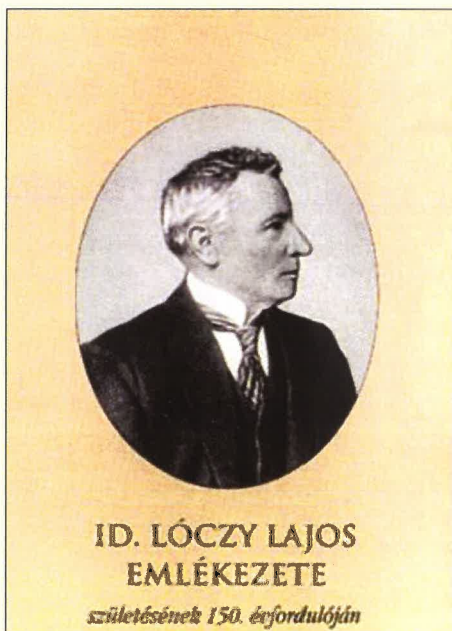
A beregszászi vasútállomás az 1944. október 9-i szőnyegbombázás után

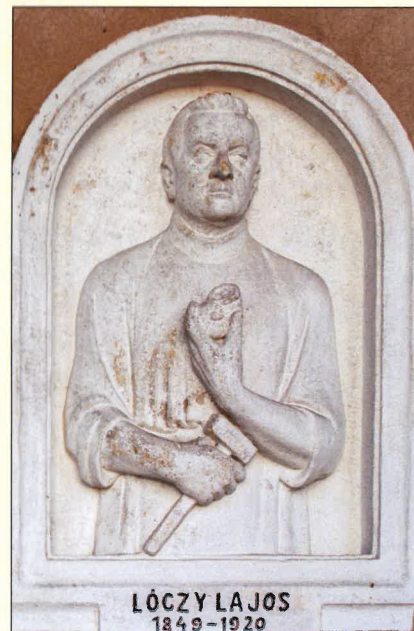
Id. Lóczy Lajos (1849 – 1920) portréja

[Alkotója és a készítés ideje nem ismert.]

Forrás: A Földgömb 1999. 2. szám (november), 46. oldal

A Magyar Földrajzi Társaság és a Magyar Tudománytörténeti Intézet jubileumi kiadványa, 2000.

Mésző relief a szegedi panteonban
Székely Károly alkotása (1930)

A kép forrása: <https://www.kozterkep.hu/15300/herman-otto-es-loczy-lajos#vetito=492744>

Balatonfüred Városért Közalapítvány

BALATONFÜREDTŐL A DON-KANYARIG

Dr. Csizmazia Darab József fotói a II. világháborúból